

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
HÄLSA OCH SAMHÄLLE

PAIN IN THE ASS ELLER SAMHÄLLET'S HJÄLTE

EN STUDIE OM LEKMANNAÖVERVAKARES ARBETE

MARINA FORS
DENISE LINDBERG MÅRTENSSON

PAIN IN THE ASS OR A HERO OF SOCIETY

A STUDY OF PROBATION OFFICERS AND THEIR WORK

MARINA FORS

DENISE LINDBERG MÅRTENSSON

Fors, M & Lindberg Mårtensson, D. Pain in the ass or a hero of society. A study of probation officers and their work. *Degree project in social work 15 högskolepoäng*. Malmö University: Faculty of health and society, Department of social work 2014.

The aim of this study is to explore the effects of probation officers and their work. The following questions have been asked to come to a conclusion: How do probation officers view their work and the purpose of it? What are the effects of probation officers work? The approach of the study is of a qualitative nature and has been conducted by interviewing three officers of the correctional service system, three probation officers and two ex-criminals that have been on probation. The selection is based on a snowball type selection. To analyse the results of the study we have applied previous research and phenomenological theory to examine the experience of correctional service officers, probation officers and ex criminals. The results of our empirical study show that motivation is a key factor for successful results of probation officers work. The effects probation officers and their work have on preventing crime are uncertain, but the study shows that the experiences of the work of probation officers are positive and that the work is meaningful to the clients. The supportive and prosocial aspects of probation officers work has been identified as a priority. Our study also shows that the work of probation officers has to change in order to successfully prevent crime and a number of improvements are suggested, such as giving the probation officers specific assignments and giving the probation officers a better education before they are given assignment.

Keywords: correctional service system, crime prevention, ex criminals, experiences, motivation and probation officers.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 Problemformulering.....	4
1.2 Frågeställning.....	5
1.3 Syfte.....	5
1.4 Avgränsning.....	5
1.5 Disposition.....	5
2. KUNSKAPSÖVERSIKT	6
2.1 Kriminalvården.....	6
2.2 Begreppsdefinitioner.....	8
3. TIDIGARE FORSKNING	9
3.1 Övervakning och återfall.....	9
3.2 Brottsförebyggande rådet.....	9
3.3 Sundsvallsprojektet.....	11
4. TEORI	12
4.1 Fenomenologi.....	12
4.2 Alfred Schutz.....	12
5. METOD	15
5.1 Metodologisk ansats.....	15
5.2 Kvalitativ metodologisk ansats.....	15
5.3 Urval och tillvägagångssätt.....	18
5.4 Analysmetod.....	20
5.5 Forskningsetik.....	20
5.6 Källkritik.....	21
6. RESULTAT OCH ANALYS	22
6.1 Frivårdsinspektörernas upplevelser av lekmanövervakares uppdrag.....	22
6.2 Frivårdsinspektörernas upplevelser av syftet för lekmanövervakares uppdrag.....	23
6.3 Frivårdsinspektörernas upplevelser av effekterna av lekmanövervakares uppdrag ...	24
6.4 Frivårdsinspektörernas upplevelser av hur lekmanövervakares uppdrag kommer att se ut i framtiden.....	26
6.5 Lekmanövervakares upplevelser av en lekmanövervakares arbete.....	27
6.6 Lekmanövervakares upplevelser av deras uppdrags syfte.....	30
6.7 Lekmanövervakares upplevelser av effekten av deras uppdrag.....	31
6.8 Lekmanövervakares upplevelse av hur uppdraget kommer se ut i framtiden.....	33
6.9 Före detta kriminellas upplevelser av lekmanövervakares uppdrag.....	34
6.10 Före detta kriminellas upplevelser av lekmanövervakares uppdrags syfte.....	37

6.11 Före detta kriminellas upplevelser av effekten av lekmanövervakares uppdrag.....	37
6.12 Före detta kriminellas upplevelser av hur lekmanövervakares uppdrag kommer se ut i framtiden	39
7. SLUTDISKUSSION	40
8. REFERENSLISTA	43
9. BILAGA 1	44
10. BILAGA 2	45
11. BILAGA 3	48
12. BILAGA 4	52

1. INLEDNING

John Augustus, en vanlig skomakare i Massachusetts ställde år 1841 upp som borgensman för en fyllerist som på detta vis blev förskonad från ett fängelsestraff. Augustus gjorde samma sak för 2000 andra lagöverträdare innan sin död 1859 – på detta vis växte övervakning som straffpåföljd samt frivård fram. Således dömdes vissa lagöverträdare nu till övervakning under en viss tid istället för fängelse (Ekbom, Engström, m.fl., 2011). Humanistiska och liberala idéer under 1800-talet gjorde att exempelvis skyddsföreningar samt fångvårdssällskap växte fram tack vare den pågående fångvårdsdebatten. Små ekonomiska bidrag skulle hjälpa nyttsläppta fångar och dess närstående att integreras i samhället (a.a., 2011).

Frivilliga samhällsarbetare fungerar idag som en del av en straffpåföljd där så kallade lekmannaövervakare har i uppdrag att stödja och kontrollera skyddstillsynsdömda eller villkorligt frigivna (Brå, 2012, Svensson, 2010). Således lägger staten ansvaret för en viktig samhällsfunktion i händerna på lekmän, frågan är om avsaknaden av krav på akademisk kunskap i hanteringen av en straffpåföljd är problematisk eller om det är en tillgång såtillvida att det är lekmännens vardagskunskap som är viktig för framgången i uppdraget att minska återfall i brott? Utgångspunkten i vårt arbete kommer därför vara att undersöka hur lekmannaövervakares uppdrag ser ut och övervakningens effekter. Vi anser att effekterna av lekmannaövervakare som insats är viktiga att granska utifrån olika perspektiv, både frivårdsinspektörers, lekmannaövervakares och före detta klienters. Detta för att försöka få en helhetssyn på lekmannaövervakare som insats och dess effekter.

1.1 Problemformulering

Frihetsberövandets negativa konsekvenser har länge varit kända i samhället, dock förutsätter detta inte att frivårdspåföljder har positiva effekter (Svensson, 2010). Därför vill vi i vårt arbete undersöka effekterna av lekmannaövervakare som insats, som är en del i en frivårdspåföljd, från både frivårdsinspektörers, lekmannaövervakares och de som tidigare stått under övervaknings perspektiv. En stor del av debatten i media belyser säkerhetsfrågor kring anstalt och häkte medan mindre fokus läggs på den höga återfallsfrekvensen i grov brottslighet (Farbring, 2010). Vi anser att den snedvridning som finns i den mediala debatten bör ifrågasättas och vill därför undersöka om lekmannaövervakare som insats har några positiva effekter hos ovanstående parter på återfallsfrekvensen i brott.

Vi ställer oss kritiska till om det är berättigat att använda sig av frivilliga samhällsarbetare för att tillgodose statens och samhällets intresse av att minska och förhindra brottsliga gärningar. Att vara lekmannaövervakare är ett omfattande uppdrag med täta kontakter, ett minimikrav är att kontakt skall etableras varje tredje vecka. Svårighetsgraden i uppdraget kan variera beroende på vilken typ av klient som står under övervakning, exempelvis kräver oftast en hemlös missbrukare mer resurser av lekmannaövervakaren genom dennes utsatta situation jämfört med en förstagångsdömd klient med socialt ordnad tillvaro i form av arbete och bostad (Svensson, 2010). Lekmannaövervakaren erhåller en låg ersättning för sitt uppdrag (Brå, 2012) och vi kan därför anta att lekmannaövervakarna åtar sig uppdraget baserat på personligt engagemang och god vilja. Det finns dock två sidor av myntet, å ena sidan kan det ifrågasättas om det personliga engagemanget och den goda viljan borde belönas mer rikligt. Å andra sidan kan vi anta att om belöningen för uppdraget hade ökat markant så kan detta resultera i att individer åtar sig uppdrag som lekmannaövervakare för egen ekonomisk vinning istället för ett personligt engagemang. Vi ställer därför oss frågande till om staten utnyttjar de

frivilliga arbetarnas goda vilja att bidra till ett förändringsarbete för kriminellt belastade individer, eller om staten förordnar lekmannaövervakare för att tillvarata de förmodat bäst lämpade resurserna i samhället för att minska återfall i brott? Därför tycker vi att det är viktigt att undersöka frivårdsinspektörers, lekmannaövervakare och de som tidigare stått under övervaknings upplevelser av själva uppdraget samt vilka effekter uppdraget haft för dessa parter.

1.2 Frågeställning

- Hur ser lekmannaövervakares uppdrag ut och vad är syftet med detta?
- Vad är effekterna av lekmannaövervakare som insats?

1.3 Syfte

Syftet med vårt examensarbete är att undersöka om övervakning genom lekmän har någon egentlig brottspreventiv effekt utifrån lekmannaövervakares, frivårdsinspektörers samt för de som tidigare stått under övervaknings synvinkel. Vi vill även undersöka syftet med användandet av lekmannaövervakare som insats utifrån de olika informanternas perspektiv.

1.4 Avgränsning

Vi kommer i vårt arbete att avgränsa oss till att undersöka upplevelser hos de olika parterna av lekmannaövervakare som insats i Skåne län. Vi kommer endast att intervjua frivårdsinspektörer från Malmö Frivård, samt lekmannaövervakare som är knutna till denna organisation. Vi kommer att avgränsa oss till dessa områden med anledning av att vi vill använda oss av personliga intervjuer och att möjlighet inte finns att personligen intervjua informanter från andra delar av landet med tanke på tidsaspekten.

Vi kommer att avgränsa oss till att intervjua förre detta klienter som haft lekmannaövervakare som insats sedan minst tre år tillbaka. Vi kommer att begränsa oss till att intervjua förre detta klienter eftersom att hänsyn måste tas till de etiska aspekterna om att inte intervjua klienter i pågående behandling.

1.5 Disposition

Uppsatsen kommer att inledas med ett kunskapsöversiktskapitel där information och definition av de olika begreppen kommer att presenteras. Därefter kommer vi att redovisa tidigare forskning av området. Ett kapitel om teorin fenomenologi kommer att följa därefter. Sedan kommer val av metod att presenteras där metodologisk ansats, urval, tillvägagångssätt samt val av intervjuteknik presenteras. Följande kapitel kommer att redovisa resultat och analys av forskningen. I avslutningskapitlet förs en slutdiskussion kring vårt resultat och vår analys.

2. KUNSKAPSÖVERSIKT

I detta kapitel kommer vi att redovisa för olika relevanta begrepp som vi kommer att använda oss av i vårt arbete. Vi har valt att ge en överblick av Kriminalvården och dess verksamhet, samt de olika insatser som finns för att minska återfall i brott. Vår intention med detta kapitel är att ge läsaren insyn i kunskapsområdet, detta för att underlätta förståelsen i kommande kapitel.

2.1 Kriminalvården

Kriminalvården är en statlig myndighet som ska verkställa de påföljder som domstol dömer ut, men i lagstiftningen finns även en portalparagraf som ska vägleda Kriminalvårdens verksamhet *”så att den intagnes anpassning i samhället främjas och att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas”* (Farbring, 2010:27). Kriminalvårdens verksamhet utövas på häkten och anstalter men även inom frivård och transporttjänst (Ekbom, Engström, m.fl., 2011). Kriminalvården styrs av olika lagar och förordningar som t.ex. brottsbalken, häkteslagen och offentlighets och sekretesslagen men även riktlinjer, handböcker och en särskild föreskriftsamling (KVFS) (a.a., 2011).

Generaldirektören är den som är högst i hierarkin inom Kriminalvården, som är chef för myndigheten och ytterst ansvarig. Under generaldirektören står regioncheferna, därunder kriminalvårdscheferna som ansvarar för sitt verksamhetsområde, under dessa står kriminalvårdsinspektörerna som är arbetsledare till b.la. frivårdsinspektörerna.

2.1.1 Frivården

Frivården är den instans inom den statliga organisationen Kriminalvården som ansvarar för frivårdspåföljder såsom skyddstillsyn, villkorlig frigivning, intensivövervakning med elektronisk kontroll (fotboja), personutredningar och samhällstjänst. En klient som är skyddstillsynsdömd kan även ha olika föreskrifter som t.ex. att delta i missbruksvård såsom kontraktsvård eller psykiatrisk behandling (Svensson, 2010). En lekmanövervakare ges till de som är skyddstillsynsdömda eller villkorligt frigivna (a.a., 2010). Ett huvudmål för frivården är att genom kontroll och stöd minska återfallsrisken för brott. Den dömda bör efter sin frivårdspåföljd blivit medveten av de konsekvenser ett brott utgör samt antagit en motivation till att leva ett laglydigt liv (Ekbom, Engström, m.fl., 2011). Frivårdsförordningen styr frivårdens arbete (a.a., 2011).

Frivården är den största delen av Kriminalvården, det finns 34 frivårdskontor i Sverige och 2010 påbörjade 19 867 klienter frivård (Ekbom, Engström m.fl., 2011). På frivården arbetar kriminalvårdsinspektörer, frivårdsinspektörer samt programledare, kanslipersonal och kriminalvårdare (a.a., 2011).

Frivårdsinspektören som har ansvar för en villkorligt frigiven eller skyddstillsynsdömd klient blir dennes tjänstemannaövervakare, vilket innebär att det är frivårdsinspektören som i huvudsak handlägger klientens övervakningsärendet. Frivårdsinspektörens arbete kan innefatta bl.a. samverkansmöten med andra myndigheter rörande klienten, övervakningsnämndsärenden samt motivations- och påverkansarbete (Ekbom, Engström m.fl., 2011).

2.1.2 Verkställighetsplan

Frivårdsinspektören ska efter en månad från verkställighetens början ha upprättat en verkställighetsplanering (VSP) som innefattar planeringen för övervakningen. Genom en risk och behovsbedömning uppmärksammas klientens problemområden som t.ex. arbetslöshet, för att kunna tillsätta rätt insatser inom dessa områden (Ekbom, Engström, m.fl., 2011). Yngre arbetslösa klienter utan drogproblem kan exempelvis erbjudas en plats på Krami, som är ett samverkansprojekt mellan Kriminalvård, arbetsförmedling och kommun, med syfte att klienten ska bli självförsörjande genom arbete (a.a., 2011).

2.1.3 Skyddstillsyn

En skyddstillsynsdom innebär att klienten döms till övervakning under ett års tid med en prøvotid på tre år totalt (Ekbom, Engström m.fl., 2011). Är domen förenad med föreskrift betyder detta att klienten är skyldig att underkasta sig innehållet i denna. En skyddstillsyn kan även vara förenad med samhällstjänst, fängelse minst 14 dagar högst tre månader samt dagsböter (a.a., 2011).

2.1.4 Villkorlig frigivning

Efter två tredjedelar av ett frihetsberövande straff, dvs. om frihetsberövningen överstiger en månad, frigges klienten vanligtvis – denne blir villkorligt frigiven. Vid synnerliga skäl kan en villkorlig frigivning skjutas upp, vid t.ex. vid allvarlig misskötsamhet. Prövotiden efter villkorlig frigivning är lika lång som straffet, eller minst ett år. Efter en villkorlig frigivning beslutar Kriminalvården om övervakning, normalt ett år. En villkorlig frigivning kan kombineras med föreskrift (Ekbom, Engström m.fl., 2011).

2.1.5 Lekmannaövervakare

I de flesta fall ska en skyddstillsynsdom eller villkorligt frigiven bli förordnad en lekmannaövervakare. Om klienten inte blir förordnad en lekmannaövervakare står frivårdsinspektören kvar som tjänstemannaövervakare. Lekmannaövervakare kan förordnas i domen eller av en frivårdsinspektör, klienten kan komma med förslag och överklaga val av lekmannaövervakare (Ekbom, Engström m.fl., 2011).

År 2010 förordnades lekmannaövervakare till 53 procent av klienterna som stod under övervakning. Anledningen till att inte alla klienter förordnas lekmannaövervakare är att tungt missbruk och psykiska störningar har blivit allt vanligare bland frivårdsinspektörernas klienter. Till dessa klienter är endast frivårdsinspektören tjänstemannaövervakare (Ekbom, Engström m.fl., 2011).

Det ställs inga krav på speciell utbildning eller liknande för att bli lekmannaövervakare förutom att brotts- och misstankeregistret kontrolleras. Frivårdsinspektören brukar heller inte förordna nära anhöriga (Ekbom, Engström m.fl., 2011). Det ligger dock i Kriminalvårdens intresse att förordna lekmän med intresse för människor men som gärna har gemensamma fritidsaktiviteter som klienten. Frivården bör anordna utbildning i sociala frågor, lagstiftning, övervakningsmetodik och missbruk för lekmän. En lekmannaövervakare får en ekonomisk kostnadsersättning på 250 kr samt ett arvode på 250 kr i månaden, ersättning för resor, förlorad arbetsförtjänst mm. kan även ansökas om (a.a., 2011). En lekmannaövervakares huvuduppgift är att agera som medmänniska och respektera klienten. Lekmannaövervakaren

har även tystnadsplikt och berättar endast det som är relevant för uppdraget till frivårdsinspektören. Ett intresse för människor och att vara en god lyssnare är viktiga egenskaper hos en lekmannaövervakare (a.a., 2011). Klienten och lekmannaövervakarens kontakt ska vara kontinuerlig, minst var tredje vecka. Under de första fyra månaderna bör dock lekmannaövervakare och klientens kontaktfrekvens vara idelig (Svensson, 2010). Klienten är skyldig att hålla kontakt med sin lekmannaövervakare då det är en del av dennes straffpåföljd, klienten bör även följa sin verkställighetsplanering. Lekmannaövervakaren ger även rapporter till ansvarig frivårdsinspektör (Ekbom, Engström, m.fl., 2011).

2.1.6 Vid misskötsamhet

Om klienten inte hör av sig, inte följer sin verkställighetsplanering eller på något annat sätt missköter sin övervakning kan ansvarig frivårdsinspektör anmäla detta till övervakningsnämnden. Övervakningsnämnden är som en mindre, intern domstol som kan besluta om tvångsåtgärder och innehåller en ordförande samt tre ledamöter utsedda av landstingspartierna. Övervakningsnämnden kan tilldela klienten en varning eller om klienten är försvunnen begära denne omhändertagen, vilket betyder en efterlysning. Övervakningsnämnden kan även besluta om ärendet ska gå till undanröjande, dvs. prövning i domstol om övervakningen ska omvandlas till ett fängelsestraff. Vid en förläning av skyddstillsyn kan denne inte förlängas till efter prövotidens slut. Vid misskötsamhet av villkorlig frigivning kan detta förverkas 15 dagar åt gången på anstalt (Ekbom, Engström m.fl., 2011).

2.2 Begreppsdefinitioner

Under denna rubrik kommer vi att definiera ett antal viktiga begrepp vi kommer att använda oss av under arbetets gång.

2.2.1 Återfall i brott

Återfall i brott kommer i vårt arbete att definieras som *”tekniska avvikelser från skyddstillsynen, arresteringar eller domar för nya brott”* (Berman, 2010:667). Vi har valt denna definition av återfall i brott för att det är ett vanligt mått för att mäta frivårdsklienters återfallsfrekvens i brott (Berman, 2010). Vi är medvetna om att en klient kan återfalla i brott utan att detta kommer till kännedom, därför har vi valt denna mätbara typ av definition då det ligger i vårt intresse att mäta den upplevda effekten av lekmannaövervakare som insats. Vi har valt att inte använda oss av en definition på återfall i missbruk, då det finns en mängd olika definitioner i litteraturen. Återfall i missbruk är även svårt att mäta då det kan antas att det ofta förekommer återfall i missbruk utan att det kommer till övervakarens kännedom. Vad som räknas som ett återfall i missbruk kan variera kraftigt från person till person, exempelvis kan vi ställa oss frågan om det räknas som ett återfall om en före detta heroinmissbrukare röker hasch eller dricker alkohol sporadiskt.

2.2.2 Övervakning

När vi använder oss av begreppet övervakning refererar vi till både lekmannaövervakning och tjänstemannaövervakning, således hela övervakningen. När vi syftar på lekmannaövervakning kommer vi att uttrycka detta. Anledningen till denna åtskillnad är att det många gånger inte är specificerat i litteratur eller tidigare forskning vilken typ av övervakning det är tal om.

3. TIDIGARE FORSKNING

Detta avsnitt kommer att belysa relevant tidigare forskning kring ämnet, detta för att kritiskt kunna granska våra resultat och för att få en mer diversifierad analys. Vi kommer endast använda oss av svensk forskning om lekmannaövervakare som insats då bredden på lekmannaövervakares uppdrag är unikt i Sverige. Den amerikanska forskning som finns är även svår att applicera i Sverige då kontexterna är väldigt olika (Kriminalvården, 2012).

3.1 Övervakning och återfall

Ömsesidig respekt och tillit mellan frivårdsinspektör och klient är en viktig grundpelare för en lyckad övervakning. Det har visat sig att om kontakten mellan klient och övervakare inte är kontinuerlig, samtidigt som klienten har ett kriminellt förflutet, så ökar risken för återfall i brott (Berman, 2010). Vid en studie av 3286 manliga frivårdsklienter betonar klienterna deras upplevelse av att relationen till övervakaren har varit avgörande för valet att inte återfalla i brott. Studien syftade bland annat till att hitta faktorer som var avgörande för om klienten skulle återfalla i brott eller inte. Resultatet visade att en faktor till att inte återfalla i brott var övervakarens roll gentemot klienten (a.a., 2010).

Studien visar att faktorer som påverkade återfallsfrekvensen i brott var om brott hade begåtts tidigare, droganvändning och även en dålig kontaktfrekvens med övervakare. 56 procent av de som återfall i brott hade en dålig kontakt med sin övervakare medan 31 procent av de som inte återföll i brott hade en dålig kontakt med sin övervakare (Berman, 2010). Studien visar även att de som har bra kontakt med sin övervakare är mindre benägna att återfalla i brott under övervakningsåret oberoende av andra faktorer såsom missbruk och tidigare brottslighet. Framgången av övervakning för att förebygga återfall i brott är störst för de klienter som inte använder droger (a.a., 2010).

3.2 Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet gjorde en utvärdering av lekmannaövervakare som insats inom frivården år 2012 på uppdrag av regeringen (Brå, 2012). Undersökningen grundades på personliga intervjuer med frivårdsinspektörer från sex olika frivårdskontor samt tolv lekmannaövervakare. Som grundpelare till slutsatsen fanns även enkätsvar från 1201 lekmannaövervakare, 236 klienter samt registerdata och litteratur (a.a., 2012).

3.2.1 Lekmannaövervakare och deras syn på sitt uppdrag

En lekmannaövervakare kan i princip vara vem som helst, men medianåldern för en lekmannaövervakare är 49 år. 57 procent av alla lekmannaövervakare är män, medan 43 procent är kvinnor. En anledning till att det finns fler män än kvinnor som övervakare kan vara att nio av tio som ställs under övervakning är män och många av dessa män föreslår andra män till sina lekmannaövervakare (Brå, 2012). Många lekmannaövervakare har även ett arbete med inriktning på människor. En tredjedel av lekmannaövervakarna arbetar med socialt eller vårdande arbete medan en fjärdedel icke är yrkesverksamma såsom pensionärer och studenter. Enligt Brås enkätundersökning har 20 procent av lekmannaövervakarna tidigare

erfarenhet av kriminalitet eller missbruk och fem procent har tidigare varit dömda (Brå, 2012).

85 procent av lekmannaövervakarna i undersökningen träffar sina klienter minst var tredje vecka och en fjärdedel varje vecka eller mer. Undersökningen visade även att det inte finns något samband med antalet uppdrag hos en lekmannaövervakare och kontaktfrekvensen, bara för att en lekmannaövervakare har många uppdrag betyder detta således inte att kontaktfrekvensen är lägre. Den vanligaste mötesformen mellan lekmannaövervakare och klienter är fika och promenad. (Brå, 2012).

En mycket stor del av lekmannaövervakarnas berättelser om deras upplevelser handlar om att de är nöjda med utbildning och information vid sitt första uppdrag. Däremot var det 70 procent i undersökningen som fått en kortfattad introduktion till sitt första uppdrag, fem procent hade varken fått introduktion eller utbildning. Många lekmannaövervakare hade dock sett att utbildning kring olika problemområden som exempelvis narkotika hade förekommit. 50 procent i undersökningen har blivit erbjuden en tematräff med andra lekmannaövervakare eller fortsatt utbildning i sitt lekmannauppdrag. Ett vanligt klagomål hos lekmannaövervakare är även den låga ersättningen. Många lekmannaövervakare, tre fjärdedelar i undersökningen, nämner många positiva erfarenheter med sitt uppdrag (Brå, 2012).

3.2.2 Klienterna

Klienterna som lekmannaövervakarna träffar har ofta missbruksproblem, 50 procent saknar egen bostad, tre av fyra har ingen sysselsättning samtidigt som psykiska problem förekommer. Återfallsfrekvensen ligger på 60 procent efter tre år från övervakningens början. Både klienter och övervakare har i undersökningen framställt lekmannaövervakarens stödjande roll som den som lyser starkast. Lekmannaövervakarens kontrollerande roll har inte var starkt påfallande, något som varken lekmannaövervakare eller frivårdsinspektörer tycker behöver utökas då förtroendet skulle kunna skadas (Brå, 2012).

3.2.3 Frivårdsinspektörernas syn på uppdraget

De ansvariga frivårdsinspektörerna anser att lekmannaövervakare har en hjälpande funktion för klienten då de kan vara mer tillgängliga för dessa. Har lekmannaövervakare egna erfarenheter av exempelvis missbruk berättar handläggarna att lekmannaövervakarna kan visa en väg som inte frivårdsinspektörerna kan. Klagomål som finns hos frivårdsinspektörerna är att de känner att de inte har tid för rekrytering av lekmannaövervakare eller handledning av dessa. Här prioriteras kvantitet före kvalitet av verksamheten (Brå, 2012).

3.2.4 Lekmannaövervakares brottsförebyggande effekter

Om lekmannaövervakares arbete har någon brottsförebyggande effekt står oklart. Att lekmannaövervakare bidrar till motivation för att klienterna är laglydiga under övervakningen är både frivårdsinspektörer och lekmannaövervakare överens om (Brå, 2012). Brås bedömning är att det finns många positiva erfarenheter från både klienters, frivårdsinspektörers och lekmannaövervakares håll (Brå, 2012). Däremot ifrågasätts det om dagens system förebygger fortsatt brottslighet då det många gånger endast är lekmannaövervakaren som har i uppdrag att influera klienter i brottsförebyggande syfte medan frivårdsinspektören administrerar straffpåföljden. Det kan dock antas att ett bättre samarbete mellan frivårdsinspektör och lekmannaövervakare skulle ge ett bättre

brottsförebyggande resultat. Studier har visat att frivårdsinspektörer som arbetar KBT-orienterat med sina klienter kan minska återfallsfrekvensen, frivårdsinspektörer har även börjat arbeta utifrån faktorer som risk för återfall i brott, behov och mottaglighet för påverkan. Om resurser lagts ner på att involvera lekmannaövervakarna i detta arbete skulle det således kunna finnas en chans att återfallsfrekvensen skulle minska (Brå, 2012).

För att förbättra lekmannaövervakares uppdrag tas främst fram faktorer som högre kostnadsersättning, mer utbildning samt mer handledning för lekmannaövervakarna. För att frivårdsinspektörerna ska hjälpa till med en förbättring av lekmannaövervakare som insats måste de ges mer tid och resurser. Många frivårdsinspektörer menar på att högre krav skulle kunna ställas på lekmannaövervakarna om de hade en högre ersättning (Brå, 2012).

3.2.5 Den osynliga påföljden

Enligt Brå är lekmannaövervakares uppdrag och deras påverkan på klienter relativt oupptäckt då det knappt finns någon beskrivning av deras sociala insatser och kontroller (Brå, 2012). Kriminalvården satte trots detta upp ett nationellt mål om att hälften av alla klienter som är skyddstillsynsdömda eller villkorligt frigivna ska förordnas en lekmannaövervakare, sedan 2009 har målet varit uppfyllt. För unga klienter är målet att 75 procent ska blivit förordnade en lekmannaövervakare. Frivårdsinspektörerna i undersökningen anser att det inte finns någon kvalitet i att förordna ett visst antal klienter lekmannaövervakare, det blir även en stressfaktor för frivårdsinspektören (Brå, 2012).

I rapporten framkommer att syftet med lekmannaövervakare som insats kan ses utifrån två perspektiv. Det första perspektivet är samhällsperspektivet där medborgarna genom lekmanamedverkan blir delaktiga i straffpåföljderna samt får en insikt i hur kriminella individer lever. Ur ett individperspektiv kan lekmannaövervakarna få en mer medmänsklig och tät kontakt med klienterna samtidigt som Kriminalvården inte behöver ha allt för stora ekonomiska omkostnader (Brå, 2012).

3.3 Sundsvallsprojektet

1972 startade sundsvallsprojektet med ledning av Eckart Kühllhorn som kom att bli det största frivårdsprojekt i svensk historia, projektet syftade till att ge fundament för frivårdens fortsatta utformning. Två banor presenterades, den ena var att utöka antalet professionella tjänstemän, den andra var att utöka lekmanamedverkan. Det senare alternativet valdes och kriterier för lekmannaövervakare sattes upp, exempelvis skulle lekmannaövervakaren utföra ett behandlingsarbete gentemot klienten med hjälp av en resurskatalog från frivården. Lekmannaövervakares kontaktfrekvens med klienterna skulle vara högre desto större återfallsrisk klienten hade, detta baserades på en blankett som klienten fyllde i (Svensson, 2001)

I resultatet av projektet framkom att övervakare och klient inte träffas mer än 12-16 timmar per år och att detta inte var tillräckligt för att minska återfallsrisken i brott (Svensson, 2001).

4. TEORI

I det här avsnittet kommer vi att redogöra för den teori som vi valt att ha som underlag i vår undersökning. I vår studie kommer vi att inrikta oss på fenomenologin, vi kommer även att använda oss av teorin i vår analys.

4.1 Fenomenologi

Vi har valt att inrikta oss på Alfred Schutz fenomenologi, vilken utgår från Edmund Husserls fenomenologiska filosofi. Husserls fenomenologiska filosofi hade ambitionen att skildra människors upplevelser. Schutz fenomenologi är en vidareutveckling av Husserls filosofi, där Schutz inriktar sig på att studera det sociala livet, medan Husserl inriktar sig på filosofiska åskådningar. Husserl ville nå upplevelsernas egentliga essens och inte endast människans vardagliga upplevelser. Våra upplevelser av verkligheten är enligt Husserl en följd av hur vi uppfattar fenomenets essens, således är det betraktandet av fenomenets essens som våra upplevelser baseras på. Det är på dessa grunder som vår verklighet blir förståelig och som gör att vi kan begripa och gruppera olika fenomen. Husserl menar att genom att lägga våra uppfattningar om verkligheten åt sidan kan vi nå essensens kärna, det är således först när vi sätter verkligheten inom parentes som detta kan ske. När verkligheten sätts inom parentes emanciperas människans upplevelser, gamla som nya och kommande, vilket gör att upplevelserna går att undersöka. Det är upplevelserna som utgör människans verklighet och lärdomar. Husserl menar att fenomen som en individ upplever även upplevs på samma sätt av andra individer, fenomenen blir synbara, hörbara och de går att ta på. De upplevelser som en individ har finns inte endast i den enskilda individens sinne, utan upplevelserna existerar i alla individers gemensamma sociala verklighet, den genomlevda verkligheten (Cuff & Payne, 1996).

4.2 Alfred Schutz

Till skillnad från Husserl hade Schutz ambitionen att alstra ett bättre fundament för sociologin genom att verbalisera *"det sociala livets fenomenologi"* (Cuff & Payne, 1996:167). Schutz kritiserade främst Max Webers tolkande sociologi, men även andra sociologiska perspektiv, då Schutz ansåg att sociologin skulle grunda sig på mer adekvata hypoteser om människan och den sociala verklighetens grund. När en individ lyssnar till eller betraktar en annan individ och dess handlingar så förstår individen meningen av dessa handlingar, den verklighet som existerar är en tolkad verklighet. Enligt Schutz synsätt har en handling inte endast en mening, som han menar att Webers begrepp *"social handling"* har. Schutz kritik framkommer då han dels menar att varje människa har en partisk förståelse av den sociala verkligheten, samtidigt som denna partiska förståelse överensstämmer så att interaktion verkar tillsammans med de sociala relationerna (a.a., 1996). Schutz ifrågasätter Webers teori att varje individ har sin egen partiska förståelse av sina och andra individers handlingar, frågan är hur dessa överensstämmelser av förståelser kan uppstå i vår kollektiva värld. Schutz menar att en händelse i den sociala verkligheten inte upplevs annorlunda för olika individer, i sådant fall skulle kommunikationen mellan individerna inte fungera, det skulle vara som att två individer med helt olika språk skulle försöka att kommunicera (a.a., 1996).

4.2.1 "Common sense-kunskaper"

Schutz menar att vi lever i en gemensam social verklighet där alla individer har antagit samma vardagskunskap, denna vardagskunskap kallas för "common sense-kunskaper". Dessa kunskaper gör att vi upplever vår verklighet som systematiskt given. Verkligheten är autonom och finns till oberoende av de individer som lever i den, dessa individer tolkar och gör dock denna verklighet väsentlig genom sina enskilda upplevelser. Genom våra "common sense-kunskaper" klassificerar vi våra upplevelser, dessa kunskaper består av typifieringar (Cuff & Payne, 1996).

4.2.2 "Typifieringar"

Typifieringarna redogör för kännetecknen hos vissa händelser, objekt eller handlingar, vi karakteriserar de gemensamma dragen och skapar typifieringar för ett visst fenomen, exempelvis övervakare. Typifieringarna ligger i vårt gemensamma språk och är inte något som uppstått av sig självt, det är själva språket som tillhandahåller oss med typifieringar, detta gör att vi har en stor kunskap om verklighetens objekt. Typifieringarna är dynamiska, precis som teorin är, detta innebär att typifieringarna kan förändras om motsägande perceptioner uppkommer. Den största delen av våra kunskapar härstammar ej från våra omedelbara iakttagelser av verkligheten, genom att läsa och lyssna kan vi få kunskap på sekundärt vis. Mycket av den kunskap vi som människor besitter är allmängiltig, sådan kunskap alla bör kunna (Cuff & Payne, 1996).

4.2.3 "Perspektivens ömsesidighet"

Enligt Schutz kan varje individ trots sin bakgrund se de händelser, objekt och handlingar som existerar i den sociala verkligheten på samma sätt som andra individer med annan bakgrund (Cuff & Payne, 1996), exempelvis kan det antas att en kriminell individ uppfattar begreppet övervakning på samma sätt som en lekmanövervakare. Begreppet "perspektivens ömsesidighet" innebär enligt Schutz att individerna förutsätter att andra individer förstår händelser och handlingar i den sociala verkligheten på samma sätt, förutsatt att det inte finns någonting som pekar på motsatsen (a.a., 1996).

4.2.4 "Multipla verkligheter"

Schutz begrepp "multipla verkligheter" innebär att det finns ett antal olika verkligheter, så som den vardagliga verkligheten och den vetenskapliga verkligheten. Schutz sätter de kunskaper som finns i den vardagliga verkligheten och andra verkligheter, exempelvis den vetenskapliga verklighetens, uppbyggnad och arrangemang i motsats till varandra. De common sense-kunskaper som alla individer besitter är praktiska till sin natur, på det sättet att det är dessa kunskaper individerna tillgodogör sig och nyttjar i det praktiska vardagliga sociala livet.

När en individ handlar utifrån sina common sense-kunskaper är inte syftet att finna sanningar baserat på ett antal opartiska standardiserade kännetecken. Syftet är enligt Schutz att individen skall genomdriva det Schutz benämner som "aktörens projekt", i varenda situation. Detta begrepp innebär att individen vill realisera sina önskningar genom de handlingar individen begår och detta är individens projekt. Individens projekt är avhängigt en rad olikartade

förhållanden. Först och främst så är projektet avhängigt av det Schutz benämner som individens ”biografiskt bestämda situation”, vilket syftar till individens erfarenheter och bakgrund. Därefter menar Schutz att de handlingar som andra individer begår i en social situation och de utmärkande egenskaper som finns i den sociala situationen är avhängiga för individens projekt. En annan aspekt som Schutz belyser som avhängig för individens projekt är de typifieringar individen har av den sociala verkligheten och de common sense-kunskaper individen besitter. Projekten kan vara av olika karaktär, med både kortsiktiga och långsiktiga syften (Cuff & Payne, 1996), exempelvis kan en kriminell individ ha ett kortsiktigt projekt att dyka upp till ett möte med sin lekmanövervakare, eller mer långsiktigt som att avhålla sig från att återfalla i brott. Både de kortsiktiga och de långsiktiga projekten bildar den innebörd som individens handlingar har för denne och även för andra individer. De andra individer som är involverade i den deltagande individens projekt är precis som individen praktiska till sin karaktär och har även de praktiska drivkrafter, situationer och engagemang. Den förståelse andra individer har av individens handlingar är bara relaterade till vad som är väsentligt för de andra individernas praktiska intentioner och de har inget intresse av en detaljerad förståelse av vilken innebörd en handling har för den som utför handlingen (a.a., 1996).

Forskaren är en deltagande individ i den vetenskapliga verkligheten då forskarens främsta intresse inte är de kunskaper som är kopplade till den direkta sociala situationen, forskaren är således inte en praktisk deltagare i denna bemärkelse. Forskarens vetenskapliga projekt och de kunskaper som är kopplade till dessa är forskarens primära intresse, realiseringen av de vetenskapliga projekten är inte avhängigt av vardagskunskaper, utan av opartiska uppfattningar om riktiga metoder för vetenskap. Forskaren bör ha i åtanke att de vardagliga praktiska tankegångarna avviker från de vetenskapliga tankegångarna, en kännedom av de ”multipla verkligheternas” natur. Vid annat fall riskerar forskaren, om denne inte justerar de vetenskapliga metoderna denne använder sig av, att importera en obekant och besvärande verklighet i den vardagliga miljön. En individ som handlar utifrån sina common sense-kunskaper kan exempelvis nöja sig med kunskapen om, utifrån dennes praktiska syften, att ”myndigheter är omöjliga att ha och göra med” och känner inget tvingande behov av att veta vilka myndigheter som är omöjliga att ha och göra med och till vilken omfattning. Forskaren är dock intresserad av denna typ av frågor, detta utifrån forskarens erfarenheter, av intresse kan exempelvis vara stringens och precision (Cuff & Payne, 1996).

Enligt Schutz är den här divergensen mellan den vetenskapliga och vardagliga verkligheten problematisk för socialvetenskaperna. Socialvetenskaperna behöver av nödvändighet ta vad Schutz benämner som ”sekundära konstruktioner” i anspråk, vilket innebär att de behöver använda sig av vetenskapligt framställda begrepp eller idéer om mänskligt handlande och företeelser, dessa har en innebörd på common sense-nivån sedan tidigare. De sociologiska begreppen måste med nödvändighet vara kopplade till begrepp som gör individers sociala handlande förståeligt för dem, dessa begrepp är ”primära”, eller ”grundläggande”. Detta är viktigt för att sociologiska forskare skall kunna reproducera individers common sense-kunskaper på ett sätt som är produktivt ur en vetenskaplig synvinkel, det vill säga att ge sociologin möjlighet att exempelvis göra generaliseringar (Cuff & Payne, 1996).

5. METOD

I kommande kapitel kommer vi att redogöra för vårt val av metodologisk ansats och diskutera fördelar och nackdelar med de val vi kommer att göra. Etiska aspekter kommer att övervägas vid valet av metod och vi kommer att redogöra för de etiska dilemman som kan komma att uppstå.

5.1 Metodologisk ansats

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ ansats, både gällande datainsamling samt databearbetning av det insamlade materialet. Vi har valt att utföra intervjuer med två frivårdsinspektörer, tre lekmanövervakare och två före detta kriminella som tidigare haft lekmanövervakare som insats. Vårt val baserar sig på att vi vill få så många olika synvinklar som möjligt, detta för att på bästa sätt kunna besvara vårt syfte och vår frågeställning.

5.2 Kvalitativ metodologisk ansats

Inom den kvalitativa forskningen använder sig forskaren av begrepp för att presentera och analysera samhället. Viktigt i den kvalitativa forskningen är informanternas perspektiv, det är deras upplevelser som styr vilken riktning forskningen skall ta. Forskning som utgår från en kvalitativ ansats har ambitionen att ha en nära kontakt med informanterna, detta för att få en så djupgående förståelse av informantens världsbild som möjligt (Bryman, 2012). Eftersom vi i vårt arbete strävar efter att närma oss upplevelsen av lekmanövervakares uppdrag från lekmanövervakares, frivårdsinspektörers samt de som tidigare stått under övervaknings synvinklar och då vi har en fenomenologisk teoretisk ansats anser vi att den kvalitativa forskningen är den bästa att tillämpa för att nå upplevelsen.

Forskaren strävar efter att tolka och skildra sitt datamaterial som bygger på informantens inre värld (Olsson & Sörensen, 2011). Forskningens koncept och den teoretiska framställningen träder fram genom datainsamlingen. Den kvalitativa forskningen framställs ofta som anpassad till händelseutvecklingar över tid och de anknytningar som finns mellan informanter och sociala miljöer. I den kvalitativa forskningen är tillvägagångssättet ostrukturerat, vilket ger möjlighet för informanternas åsikter och uppfattningar att förstärkas ur datamaterialet (Bryman, 2012). Den kvalitativa datainsamlingen är ostrukturerad med anledning av att en låg grad av struktur ger forskaren möjlighet att upptäcka informanternas egentliga genuina synvinklar av det studerade ämnet. Särskilt viktiga delar av de studerade individernas sociala värld träder sannolikt fram, detta har forskaren möjligtvis inte tagit i beaktande (a.a., 2012). Därför kan det antas att genom en ostrukturerad datainsamlingsmetod kan vi komma att nå våra informanternas upplevelser av lekmanövervakares uppdrag.

Den kvalitativa forskaren syftar till att undersöka förståelse av beteenden, normer och värderingar och i den kontext som forskaren befinner sig i. Kvalitativ forskning bedrivs ofta under en längre period med en varaktig kontakt med de informanter som forskningen utgår ifrån, vilket alstrar mjuk djupgående data. Den kvalitativa ansatsen utgår från ett micro-perspektiv, med fokus på social interaktion. Fokus inom den kvalitativa forskningen tenderar att studera meningen med människors sociala handlande och dess betydelse, forskningen bedrivs i informanternas naturliga miljö. (Bryman, 2012). Informanterna är få till antalet samtidigt som undersökningen baseras på många olika variabler, detta kan göra att vårt

resultat blir djupgående. En kvalitativ forskning är flexibel på det vis att forskaren kan förändra riktningen på sin undersökning under forskningsprocessens gång. Vi kan exempelvis komma att förändra vår frågeställning allt eftersom nya upptäckter görs inom ämnet (Olsson & Sörensen, 2011).

Kritik som har förts mot den kvalitativa ansatsen är att den är för påverkansbar och subjektiv, vilket kan göra att forskaren förlitar sig för mycket på dennes personliga åsikter om vad som är viktigt och signifikant i ämnet. Forskaren kan även ha en tendens att förlita sig på de nära personliga relationerna med sina informanter (Bryman, 2012), detta kommer vi ha i åtanke då vi försökt att vara öppna för olika synvinklar från våra informanter samt att vi försökt att låta informanterna styra samtalet utan för mycket inblandning av våra åsikter i samtalet. Kvalitativa forskningsstudier är svåra att replikera, vilket innebär i vilken grad tidigare forskning går att upprepa. Replikerbarhet i samhällsvetenskap är inte självklart oavsett tidigare nämnda problem. Det är svårt att replikera en kvalitativ forskningsstudie då denna ofta förlitar sig på forskarens briljans samt forskningsstudiens ostrukturerade natur då det finns få standardiserade tillvägagångssätt (a.a., 2012), vilket det kan antas finnas i en kvantitativ forskningsstudie med specifika tillvägagångssätt för att samla in datamaterial. I kvalitativ forskning är det forskaren som är nyckelinstrumentet för datainsamlingen, detta gör att det är vad forskaren väljer att fokusera på utifrån sina preferenser som ligger till fokus i det insamlade materialet (a.a., 2012).

Vad kvalitativa forskare tenderar att fokusera på under fältarbetet är beroende av vad de finner vara betydelsefullt, olika forskare kan identifiera sig med olika problem. Inom den kvalitativa forskningen kan de svar som informanterna ger bli påverkade av forskarens karaktärsdrag, exempelvis forskarens ålder och kön. Den ostrukturerade naturen av kvalitativ data kan bli influerad av forskarens subjektiva åsikter, på grund av ovanstående faktorer är det mycket svårt att replikera kvalitativa forskningsstudier (Bryman, 2012).

Eftersom kvalitativ forskning utgår från ett mindre antal individer i en specifik kontext har kritik förts att det är svårt att generalisera upptäckterna till andra kontexter. Underlaget är för litet för att det ska vara representativt för en population (Bryman, 2012). Att intervjua tre lekmanövervakare gör ej att vi kan dra slutsatsen om att alla lekmanövervakare har samma upplevelser av uppdraget. Dock är inte syftet med en kvalitativ forskningsstudie att den skall vara representativ för populationen, de upptäckter som görs i en kvalitativ forskningsstudie syftar till att bli generaliserbara i förhållande till teorin (a.a., 2012). Vårt arbete syftar således till att undersöka våra informanters upplevelser av lekmanövervakare som insats och göra generaliseringar utifrån Alfred Schutz fenomenologi. Det kan antas att dessa generaliseringar inte varit giltiga i förhållande till någon annan teori utan vid användning av en annan teori skulle det kunna antas att vi kommer fram till andra slutsatser och generaliseringar i ämnet.

Det kan finnas svårigheter att förstå forskningsprocessen i en kvalitativ studie och hur forskaren har kommit fram till sina slutsatser, exempelvis kan det vara otydligt hur urvalet har gjorts och varför. Även dataanalysen kan vara otydlig, hur data har analyserats och vilka slutsatser som har dragits därifrån (Bryman, 2012). Alla kvalitativ metoder, som exempelvis observation eller intervju, delar ett antal teoretiska utgångspunkter trots att varje specifik metod har sina individuella utgångspunkter. Viktigt för att de kvalitativa analyserna ska anses ha kraftig kredibilitet är det nödvändigt att de slutsatser som dras ska vara befogade (Olsson & Sörensen, 2011).

Vi har valt att använda oss av den kvalitativa ansatsen trots ovanstående brister. Vi anser att den kvalitativa ansatsen är den som är bäst lämpad för vår forskning då vår ambition med forskningsprojektet är att undersöka själva upplevelserna av lekmanövervakare som insats. Vi är således inte intresserad av hårda data i form av generaliserbar statistik såsom en kvantitativ ansats på vårt forskningsprojekt hade gett oss. Vi vill istället få djupgående kunskap om insatsen från olika synvinklar. Vi anser att det inte är intressant att dra generella slutsatser då det kan antas att upplevelserna av lekmanövervakare som insats är individuella beroende på de förutsättningar av den kontext som råder.

Trots den kritik som riktas mot den kvalitativa forskningens brist på replikerbarhet antar vi att den individuella variationen av upplevelserna är stor beroende på en rad olika faktorer såsom engagemang, motivation och social situation för den som står under övervakning samt för lekmanövervakare och frivårdsinspektörer. Vi tror inte att en kvantitativ ansats hade gett en bättre replikerbarhet av vårt arbete då de individuella upplevelserna inte går att mäta med hårda data. Vi föredrar en kvalitativ ansats före en kvantitativ då det kan antas att bristen på replikerbarhet kommer att vara lika stor i den kvalitativa ansatsen som i den kvantitativa. Vi är ute efter att undersöka meningen och betydelsen av lekmanövervakare som insats i en så naturlig miljö som möjligt för informanterna då mening och betydelse ej går att undersöka i en artificiellt konstruerad miljö (Bryman, 2012).

Vi är medvetna om att informanterna kan känna att de förväntas ge forskaren ett visst svar med anledning av dennes karaktäristiska drag (Bryman, 2012). Detta kommer vi ta i beaktande och vi kommer att kritiskt analysera vår intervjuteknik. Vi kommer under våra intervjuer försöka tala lagom mycket, ha en neutral synvinkel på ämnet, inte styra intervjun för mycket, skapa en bra stämning med informanterna, använda intervjuprotokoll samt analysera under intervjuens gång (Yin, 2011) – allt detta för att minska informanternas press att ge förväntade svar.

Som datainsamlingsmetod har vi valt att använda oss av kvalitativa intervjuer, närmare bestämt den semistrukturerade intervjuformen. Det är viktigt att problemformulering och syfte är tydligt innan intervjuerna utförs, detta för att få ett så tillfredställande intervjuresultat som möjligt. Vissa aspekter är extra noga att tänka på vid utformandet av och utförandet av intervjuer, exempelvis så bör informanten få avsluta sina resonemang och få känna sig betydelsefull. Den miljö som intervjuerna utförs i bör kännas avspänd, detta för att intervjuresultatet skall bli så tillfredställande som möjligt. En intervju är aldrig ensidig och bör aldrig ha formen av en monolog, utan av en dialog som förs mellan två eller fler individer. Informationen som informanten lämnar skall vara opåverkad av irrelevanta omständigheter och den ska med nödvändighet vara tillförlitlig. Att svaren överensstämmer med det som forskaren frågar efter är essentiellt då detta skapar giltighet (Olsson & Sörensen, 2011).

Det finns olika grader av strukturering beroende på vilken typ av intervjuform som valts. När struktureringen av intervjufrågorna är låg innebär det att frågorna är fria för tolkning utifrån informantens personliga referensramar. En hög grad av strukturering av intervjufrågor innebär att frågorna skall ha skapats på så vis att olika informanter tolkar frågorna på liknande vis. Intervjuer kan även ha olika former av standardisering, en intervju med en hög grad av standardisering innebär att samma frågor ställs till alla informanter, ordningen på frågorna är exakt likadan och så är även formuleringen samt att svarsalternativen är fasta. Forskaren har inte heller möjlighet att anpassa frågorna utifrån de olika kontexter som kan råda med de olika informanterna. En intervju kan vara mer eller mindre standardiserad samtidigt som den är mer eller mindre strukturerad (Olsen & Sörensen, 2011).

Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Intervjun utgår från en så kallad intervjuguide (se bilaga 1), vilket är en lista med frågor utifrån ett antal relevanta teman på ämnet och dessa teman ligger till grund för intervjun. Intervjuguiden ger en viss struktur, men den semistrukturerade intervjuformen ger samtidigt relativt stora möjligheter för forskaren att anpassa sina svar utefter intervjuens gång. Det finns ingen strikt struktur för i vilken ordning frågorna skall ställas, utan ordningen modifieras ofta av forskaren för att passa flödet i intervjun. Det är vanligt att det uppkommer frågor under intervjuens gång som inte är inkluderade i intervjuguiden, den semistrukturerade intervjuformen ger forskaren möjlighet att följa upp dessa oplanerade frågor för att få en djupare förståelse. Det är av vikt att frågorna är öppna istället för slutna, detta för att informanten skall använda sina egna ord och inte forskarens när denne formulerar sina svar (Yin, 2011). En av fördelarna med att använda sig av intervju för att samla in data är att metoden är mycket flexibel. Fokus ligger på informantens uppfattning om vad som är av intresse för att förklara beteenden och upplevelser gällande ämnet (Bryman, 2011).

Att vi har valt att använda oss av den semistrukturerade istället för den ostrukturerade intervjuformen beror på att vi är ute efter att undersöka upplevelser av lekmanövervakning som insats, samtidigt som vi vill behålla en viss struktur för att säkerställa att vi verkligen får svar på de frågor vi har. Detta för att vår insamlade data skall vara relevant för undersökningen vi skall utföra. Eftersom att denna typ av intervjuform är mycket flexibel gör frågornas relativt öppna karaktär att de inte blir för ledande och att informanten har chans att göra sina egna tolkningar av de frågor vi ställer samtidigt som vi fortfarande har viss kontroll över samtalet.

5.3 Urval och tillvägagångssätt

Vi har valt ut ett antal olika individer att intervjua för att kunna besvara vår frågeställning och vårt syfte. Vi har valt att intervjua två stycken frivårdsinspektörer, tre lekmanövervakare och två individer som tidigare stått under övervakning. Att vi har valt att intervjua individer med olika synvinklar av uppdraget beror på att vi vill få en så nyanserad och diversifierad bild som möjligt av lekmanövervakare som insats uppdrag. Att antalet informanter är relativt få till antalet beror på att vi har begränsade tidsramar och därav hade det inte varit görbart att utföra en större kvalitativ undersökning med ett större antal informanter. Om vi hade valt att utföra en kvantitativ undersökning med enkätundersökningar hade vi fått in ett större datamaterial från ett större antal informanter. Dock är vi ute efter att undersöka upplevelser av lekmanövervakare som insats och anser därav att detta inte går att utföra med en kvantitativ enkätundersökning.

Eftersom informanterna är relativt få till antalet och de består av tre olika kategorier med olika upplevelser av uppdraget kan vi inte dra några generella slutsatser att resultaten är representativa för alla frivårdsinspektörer, alla lekmanövervakare eller alla individer som någon gång stått under övervakning. Lekmanövervakare som insats kan antas vara ett uppdrag som kan variera relativt mycket, detta beroende på vilken typ av brott den som skall övervakas har utfört och även beroende på lekmanövervakaren. Detta gör att vi inte kan generalisera upplevelsen till en viss typ av brott då vi har valt att inte fokusera på vilket brott som har begåtts av den övervakade, utan endast upplevelsen av själva övervakningen. Det kan antas att lekmanövervakare som insats upplevs olika beroende på vilken typ av brott individen har begått och beroende på vilken typ av social kontext individen lever i. Vi kan genom att intervjua individer med tre olika perspektiv och med tre förmodat olika upplevelser

av uppdraget göra en jämförelse av deras upplevelser. Vi kan även få en insikt i om Kriminalvårdens och frivårdens ambitioner med lekmannaövervakare som insats upplevs på samma sätt av lekmannaövervakarna och de som blir övervakade.

För att kunna svara på vårt syfte och frågeställning började vi med att ta kontakt med två olika frivårdsinspektörer för att boka en intervju, kontakten togs per telefon. Själva intervjun utfördes i frivårdens lokaler på Fredriksbergsgatan i Malmö. Vi träffade vid intervjutillfället två olika frivårdsinspektörer, vilka arbetar med två olika målgrupper. Vid intervjutillfället använde vi oss av en intervjuguide som underlag för intervjun (se bilaga 1). Vi hade tillfrågat en av frivårdsinspektörerna innan intervjutillfället om denne hade möjlighet att fråga om det fanns lekmannaövervakare som skulle kunna tänka sig att ställa upp på en intervju. Vid intervjutillfället fick vi en lista på tre olika lekmannaövervakare som ville ställa upp på att bli intervjuade av oss. Vi frågade även frivårdsinspektören om denne kände till någon informant som tidigare stått under övervakning och som skulle kunna tänka sig att ställa upp på en intervju men på grund av sekretess kan frivårdsinspektörerna ej lämna ut sådan information. Frivårdsinspektören tipsade dock oss om att ta kontakt med organisationen KRIS (Kriminellas revansch i samhället), vilket är en organisation som består av individer som tidigare varit kriminella (Engström, 2010). Vi tog kontakt med KRIS och fick prata med en person som ville ställa upp på vår intervju, kontakt togs per telefon och ett möte bokades. Vid intervjutillfället så intervjuade vi denna person i KRIS lokaler på Bragegatan i Malmö. Vi använde oss av samma intervjuguide som vid intervjuerna som utfördes med frivårdsinspektörerna (se bilaga 1). Vi har även intervjuat tre olika lekmannaövervakare. Intervjuerna har utförts på lekmannaövervakarnas arbetsplatser och kontakt har tagits per telefon för att boka möte. Vid intervjutillfällena har vi använt oss av samma intervjuguide som vi använde oss av när vi intervjuade övriga parter (se bilaga 1).

Vid ett av intervjutillfällena med en av lekmannaövervakarna frågade vi denne om denne kände någon individ som tidigare stått under övervakning som skulle kunna tänka sig att ställa upp på att bli intervjuad och det hade denne. Kontakt med individen som tidigare stått under övervakning togs per telefon och ett möte bokades. Intervjun med informanten som tidigare stått under lekmannaövervakning utfördes i dennes hem och intervjun utfördes utifrån vår intervjuguide (se bilaga 1).

Den typ av urval vi använt oss av är ett så kallat snöbollsurval, vilket är en metod där forskaren börjar med ett litet urval av informanter som är relevanta för forskningsstudien. De informanter som är med i urvalet föreslår därefter andra informanter för forskaren som kan vara relevanta att ta kontakt med baserat på forskningsstudiens syfte, beroende på de föreslagna informanternas upplevelser och karakteristiska. De föreslagna informanternas föreslår därefter nya informanter att ta kontakt med som sedan föreslår ytterligare nya informanter och så vidare (Bryman, 2012). De problem som kan uppstå vid användandet av snöbollsurval är att materialet inte går att generalisera till populationen och många gånger är det svårt att definiera en population. Dock kan snöbollsurval, i de fall där forskaren har valt att fokusera på relationer mellan människor vara en bra urvalstyp (a.a., 2012). Anledningen till att vi valt att använda oss av ett snöbollsurval är att det är den urvalsform som bäst passar vårt arbete, detta för att de inte finns någon möjlighet att använda oss av exempelvis enkelt slumpmässigt urval. Vi har inte tillgång till något register över frivårdsinspektörer, lekmän eller individer som tidigare stått under övervakning, vilket gör att det inte finns möjlighet att skapa ett tillräckligt stort urval för att detta skall representera populationen. Vi är inte heller intresserade av att generalisera våra upptäckter till populationen i stort utan vårt intresse ligger

i att undersöka upplevelserna av lekmanövervakning som insats, dessa går inte att generalisera då upplevelser kan vara mycket individuella.

Arbetsfördelningen har varit jämn under arbetets gång då vi har skrivit de olika kapitlen tillsammans, samt utfört alla intervjuer gemensamt.

5.4 Analysmetod

Vi har valt att inte använda oss av någon specifik analysmetod då vi har använt oss av Alfred Schutz fenomenologiska teori som är en tolkande teori. Vi anser därav att en analysmetod är överflödig då den är inbyggd i vår valda teori.

5.5 Forskningsetik

Det är viktigt att ta hänsyn till och reflektera över forskningsetiska frågor under arbetets gång. Särskilt viktigt för oss i vårt arbete är att reflektera över de etiska principer som finns för urval av informanter, vilka är informationskravet och begriplighetskravet.

Informationskravet innebär att informanten skall få information om forskningsarbetet, informationen skall vara lätt för informanten att förstå och samtycke skall lämnas. Informationskravet innebär också att det finns krav på att informanten informeras ingående om vad syftet med forskningen är, hur forskningsprocessen skall beskrivas och innebörden av informantens medverkan skall definieras. Det är viktigt att informera om att deltagande i studien är frivilligt och att informanten har rätt att när som helst under undersökningens gång avbryta. Informanten har rätt att få information om eventuellt obehag studien kan innebära för denne och även eventuella risker som kan finnas (Olsson & Sörensen 2011).

Begriplighetskravet förutsätter att informationskravet har blivit uppfyllt, detta för att informanten skall kunna förhålla sig till om denne vill delta i studien eller inte. Begriplighetskravet innebär att informationen som forskaren lämnar måste vara begriplig för informanten, informationen skall således vara begriplig för lekmän. Det finns ett krav på konfidentialitet, det vill säga att de uppgifter som lämnas av informanterna skall behandlas med största konfidentialitet och att obehöriga inte skall kunna tillgå personuppgifter gällande informanterna. Det finns även ett nyttjandekrav, vilket innebär att det datamaterial som insamlas endast får användas för det specifika forskningsändamålet. Uppgifter som framkommer under exempelvis en intervju får inte användas i ett annat forskningsprojekt (Olsson & Sörensen, 2011).

Vi har under arbetets gång tagit dessa etiska aspekter i beaktande. Vi inhämtade samtycke från samtliga informanter innan intervjuernas början. Vi informerade dem om att vi ämnade spela in våra intervjuer men att detta endast var till för att underlätta bearbetningen av vårt material. Samtliga informanter lämnade samtycke till att vi spelade in våra intervjuer. Att informanterna var anonyma och att informationen endast kommer att användas i vårt arbete förklarades även, Vi förklarade syftet med arbetet för informanterna och vad deras medverkan innebär för dem och för oss.

Innan vi utförde våra intervjuer tog vi i beaktande att vi ej skulle utföra intervjuer med personer som undergår behandling i nuläget då vi anser att detta strider mot etiska principer. Vi valde därav att intervjua individer som stått under övervakning men som avslutat denna. Vi valde även att sätta en tidsram på 3 år sedan övervakningen avslutats, detta för att vi antar att

informerarna på så sätt har haft tid att bearbeta sina upplevelser. Övervakningen bör inte finnas för färskt i minnet och intervjuer kring upplevelserna bör ej skapa obehag för informanterna.

5.6 Källkritik

Vårt datamaterial baserar sig på intervjuer med frivårdsinspektörer, lekmannaövervakare och individer som tidigare stått under övervakning. Att vi endast har intervjuat sju informanter gör att vårt insamlade material är relativt litet, vilket gör att vi inte kan dra några generella slutsatser utifrån populationen i vårt material. Att vi har valt att intervju tre olika kategorier av informanter ger oss en mer nyanserad bild än om vi valt att endast intervju frivårdsinspektörer. Om vi endast hade intervjuat frivårdsinspektörer hade detta gett oss Kriminalvårdens upplevelser av lekmannaövervakning som insats men inte lekmännens upplevelser. Vi anser därav att vi har gett en så nyanserad och diversifierad bild av lekmannaövervakning av insats inom de tidsramar vi har.

All litteratur vi har använt oss av i kapitlet tidigare forskning är vetenskapligt granskad och vi anser därför att den är giltig att använda sig av i vårt arbete.

6. RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel kommer vi att redogöra för vårt material samt analysera detta utifrån den fenomenologiska teori vi redogjort för. Detta för att besvara våra frågeställningar samt uppnå syftet med vårt arbete. Vi kommer nedan att benämna våra informanter vid fingerade namn, detta för att behålla deras anonymitet.

6.1 Frivårdsinspektörernas upplevelser av lekmanövervakares uppdrag

Under dagen vi var på Malmö Frivård för att utföra våra intervjuer berättade Stina att hennes erfarenheter av lekmanövervakares arbete skiljer sig mycket från individ till individ. Stina ger uttryck för att uppdraget ser olika ut då hon menar att vissa lekmanövervakare lägger ner otroligt mycket engagemang i sitt arbete medan andra kan vara svåra att samarbeta med (se bilaga 2). Utifrån vårt teoretiska perspektiv gör vi tolkningen att en frivårdsinspektör lyssnar till och iakttar lekmanövervakarnas handlingar och genom detta tillskriver dem en innebörd utifrån de handlingar lekmanövervakarna utför, exempelvis vad beträffar lekmanövervakarnas engagemang. (Cuff & Payne, 1996). Det kan exempelvis antas att en frivårdsinspektör som vet att en lekmanövervakare följer med på AA-möten med sin klient två gånger i veckan tolkar denna typ av handlingar som engagemanget hos lekmanövervakaren. Därför har Stina en handfull favoritövervakare som hon återkommande ger uppdrag till. I annat fall tar Stina emot tips från kollegor om lämpliga lekmanövervakare. Stina valde även att behålla vissa klienter på tjänsten i och med deras multiproblematik. Hon arbetar med ungdomar och berättar att det för några år sedan kom en anmodan från huvudkontoret att lekmanövervakare skulle förordnas till 70 procent av klienterna i ungdomsgruppen. Stina berättar vidare *”Då är det fel tycker jag. Det är inte det det handlar om, mängden. Det är kvalitet”* (se bilaga 2). Vi antar att Stina menar att det inte finns någon anledning till att förordna lekmanövervakare bara för sakens skull utan för att det ska finnas en mening med uppdraget, exempelvis för att eliminera att klienter ska kunna göra gällande att deras vistelse i frivården präglas av myndighetsutövning. Stina berättar att en lekmanövervakare bör vara en god förebild och ett extra stöd till klienten utifrån dennes behov, en extra resurs helt enkelt.

Brottsförebyggande rådets utvärdering av lekmanövervakare som insats inom frivården år 2012 på uppdrag av regeringen visade att de frivårdsinspektörer som ingick i rapporten precis som Stina poängterade och uttryckte en uppfattning om att verksamheten prioriterar kvantitet före kvalitet gällande rekrytering av lekmanövervakare eller handledning av dessa (Brå, 2012). När det exempelvis finns ett krav om att 75 procent av de unga klienterna ska förordnas en lekmanövervakare (a.a., 2012) uppgav frivårdsinspektörerna i undersökningen att det inte finns några kvalitetsmässiga vinster med att förordna ett visst antal klienter lekmanövervakare då det även blir en stressfaktor för frivårdsinspektören (a.a., 2012). Av detta framgår att frivårdsinspektörer i allmänhet ger uttryck för att verksamheten förordnar lekmanövervakare till en stor del av klienterna vilket leder till att kvalitén i ärendena inte prioriteras. Verksamheten strävar således efter att nå en kvantitet i förordnandet av lekmanövervakare men frivårdsinspektörerna är inte på det klara av vilken anledning detta är något att sträva efter. Om detta råder det konsensus som införlivats i frivårdsinspektörernas common sense (Cuff & Payne, 1996). Om brottsförebyggande rådets forskning och vår undersökning hade gett olika resultat gällande hur frivårdsinspektörernas tolkning av hur verksamheten prioriterar förordnandet av lekmanövervakare skulle det kunna tolkas på två olika vis. Antingen hade det kunnat innebära att common sense-kunskaperna förändrats över

tid eller så hade det kunnat betyda att våra två informanter haft egna särskilda tolkningar av situationen.

Vid intervjun med frivårdsinspektören Anna berättar hon precis som Stina gör att arbetet som lekmannaövervakare är ganska varierande. Vissa lekmannaövervakare håller sig till kontraktet och träffar klienten varannan vecka samtidigt som telefonkontakt upprätthålls de veckor där lekmannaövervakare och klient inte träffas. Hon säger precis som Stina att engagemanget varierar mycket från lekmannaövervakare till lekmannaövervakare och att relationen till klienten spelar en stor roll i detta. Hon menar att om lekmannaövervakaren och klienten har en relation sen tidigare kan kontakten komma att bli djupare. Anna anser att lekmannaövervakare bör ha en stöttande roll och vara ett socialt stöd för klienten. Hon förklarar att en lekmannaövervakare som exempelvis har erfarenhet av missbruk eller som arbetar med missbruk kan vara en hjälp för klienten att bibehålla drogfrihet. Anna berättar att det är ovärderligt om en lekmannaövervakare exempelvis kan följa med på AA-möten, eller om en lekmannaövervakare besöker en psykiskt sjuk klient i hemmet då de kan ha svårt att ta sig utanför hemmet. Hon påpekar även att det ligger en kontrollfunktion i uppdraget *”vare sig övervakaren eller klienten ser det”* (se bilaga 2). Annas uppfattning angående lekmannaövervakare med erfarenhet av missbruk bekräftas i brottförebyggande rådets redogörelse där det visat sig att lekmannaövervakare med egna erfarenheter av exempelvis missbruk är en tillgång då de kan visa en väg för klienten som inte frivårdsinspektörerna kan (Brå, 2012).

6.2 Frivårdsinspektörernas upplevelser av syftet för lekmannaövervakares uppdrag

Av intervjun med Stina framgår att hon tror att syftet med lekmannaövervakares uppdrag är att lekmännen ska vara ett extra stöd i sociala situationer samt att motivera klienterna till en positiv fritid. Hon framhåller också att lekmannaövervakaren ska vara en slags förebild för klienten, Stina antyder dock att lekmannaövervakaruppdraget inte alltid fungerar för klienter med en multiproblematik. Hon ställer sig skeptisk till förordnandet av en lekmannaövervakare till en klient med multiproblematik då hon anser att det varken är rätt för klienten eller lekmannaövervakaren. Stina förklarar dock att lekmannaövervakare som insats fyller en funktion till en så kallad lågrisksklient som inte löper särskilt stor risk att återfalla i brott, *”då är det läge”* (se bilaga 2), säger hon. Ungefär en tredjedel av hennes klienter har lekmannaövervakare.

Stina berättar att det finns många lekmannaövervakare i registret som är utan uppdrag och att detta kan bero på att man använder de som man vet är bra. Något som Stina anser vara det bästa är när klienterna kommer med egna förslag om en vuxen person som de redan har förtroende för som de vill ha som lekmannaövervakare, samtidigt som klienternas förslag ibland är helt felaktiga. Lekmannaövervakarna får exempelvis inte ha varit dömda de senaste 10 åren och ska vara socialt ordnade personer (se bilaga 2).

Anna gör tolkningen att syftet med lekmannaövervakare som uppdrag är att allmänheten ska få insyn i hur påföljdssystemet fungerar, detta var enligt henne grundtanken från början. Syftet med lekmannaövervakare som insats är att klienterna ska få ett stöd i sin förändringsprocess samt en prosocial kontakt. Ett outtalat syfte med uppdraget kan vara att avlasta frivårdsinspektörerna i deras arbete, dock berättar Anna att detta inte är hennes syfte med användning av lekmannaövervakare, *”Vi ska inte bara förordna för sakens skull, utan det ska ju finnas en viss poäng med det.”* (se bilaga 2). Kriminalvårdens syfte med fortsatt

användning av lekmanövervakare kan enligt Anna vara en historisk kvarleva, då det fanns en idé om att ideellt arbete inom frivården var eftersträvanvärt. Det framkommer i intervjuerna med båda frivårdsinspektörerna att de inte reflekterat över att användning av lekmanövervakare skulle vara av rent ekonomiska skäl från statens sida.

Enligt Brottsförebyggande rådets rapport framkommer det att syftet med lekmanövervakares uppdrag kan ses både utifrån ett samhällsperspektiv samt ett individperspektiv (Brå, 2012). Ur våra intervjuer förklarar Stina sin upplevelse av syftet inriktat från ett individperspektiv då hon poängterar att lekmanövervakaren ska vara ett extra stöd och förebild för klienten. Anna framhåller precis som Stina att syftet med lekmanövervakares uppdrag kan ses ur ett individperspektiv då hon anser att lekmanövervakaren ska vara en prosocial kontakt. Däremot kan hon även antas se syftet med lekmanövervakare som insats ur ett samhällsperspektiv då hon poängterar att syftet även kan vara en historisk kvarleva om att allmänheten ska få insyn i hur påföljdssystemet fungerar.

De två intervjuade frivårdsinspektörerna har olika tolkningar av syftet med lekmanövervakares uppdrag, Stina tolkar syftet av lekmanövervakning ur ett individperspektiv medan Anna tolkar syftet främst ur ett samhällsperspektiv men även ur ett individperspektiv. Vi kan därför anta att de två frivårdsinspektörerna har olika ”projekt”. Dessa ”projekt” beror för det första på erfarenheter och bakgrund, för det andra på hur exempelvis lekmanövervakares handlingar och egenskaper som utmärker den sociala situationen påverkar frivårdsinspektörens projekt och för det tredje de typifieringar samt common sense-kunskaper som frivårdsinspektören besitter i den sociala verkligheten (Cuff & Payne, 1996). Ett projekt kan vara både lång- och kortsiktigt, i båda fallen bildas den innebörd som frivårdsinspektörens handlingar har för denne och även andra individer. I frivårdsinspektörens projekt deltar det andra individer, exempelvis lekmanövervakare, även dessa har egna drivkrafter. Lekmanövervakarens förståelse av frivårdsinspektörens handlingar står endast i relation till vad som är väsentligt för lekmanövervakarnas praktiska intentioner, de har inget intresse av att i detalj förstå innebörden en handling har för frivårdsinspektören (Cuff & Payne, 1996). Av denna anledning antar vi att de två olika frivårdsinspektörerna har olika projekt eftersom de ger uttryck för vitt skilda tolkningar av syftet med lekmanövervakares uppdrag. Utifrån våra tolkningar av vårt teoretiska perspektiv syftar en individs handlingar i varje given situation till att genomdriva sitt projekt. Eftersom att Stina förklarar syftet med förordnade av lekmanövervakare utifrån ett individperspektiv antar vi därför att Stinas projekt är att förordna lekmanövervakare baserat på ett individperspektiv. Dock baserar vi detta antagande på den tolkade upplevelse av syftet som Stina gett uttryck för, vi vet inte vad hennes egentliga upplevelse av syftet är. Hennes egentliga upplevelse av syftet med att förordna lekmanövervakare skulle exempelvis kunna vara att avlasta henne i hennes arbete trots att hon inte uttrycker detta.

6.3 Frivårdsinspektörernas upplevelser av effekterna av lekmanövervakares uppdrag

Stina förklarar att hennes uppfattning är att lekmanövervakares uppdrag kan ha en god effekt när klienten känner förtroende för lekmannen samt om kontakten bibehålls efter övervakningens slut (se bilaga 2). Forskning har visat att de klienter som har en god kontakt med sin övervakare är mindre benägna att återfalla i brott under övervakningsåret, detta oberoende av andra faktorer såsom missbruk och tidigare brottslighet. Forskningen visar även att en faktor som har en avgörande roll för om en kriminell individ återfaller i brott eller inte

är relationen mellan övervakaren och klienten (Berman, 2010). De orsaker som Stina uppger till om klienterna återfaller i brott eller inte stämmer bra överens med den tidigare forskningen i området. Det tycks finnas en konsensus hos den vardagliga världen och den vetenskapliga världen, forskaren tycks ha antagit de ”sekundära konstruktionerna” och framgångsrikt ha använt sig av ”primära” begrepp med en innebörd på common sense-nivå (Cuff & Payne:1996). Hon berättar dock att det inte går att generalisera om lekmannaövervakares uppdrag har någon egentlig brottspreventiv effekt då detta är mycket individuellt. Hon antyder att kemin är viktig då hon säger att ”*i de flesta fall är det vinster med det, i några fall spelar det ingen roll*” (se bilaga 2).

Anna anser däremot att lekmannaövervakares arbete inte är brottsförebyggande. Hon säger att lekmannaövervakares arbete har en stödande och kontrollerande funktion men att lekmannaövervakares uppdrag inte bidrar till ett förändringsarbete och det är här hon ser bristen i insatsen. Hon berättar att frivården ska jobba med RBM, risk behov och mottaglighet och att de ska arbeta med kriminogena faktorer, således områden med koppling till återfall i brott. Frivården ska även arbeta KBT-inriktat, dock menar Anna att lekmannaövervakarna inte kan eller ska göra detta ”*för då ska de ju ha betalt för det*” (se bilaga 2). Hon uttrycker att en lekmannaövervakare borde vara ett komplement till det arbete frivården bedriver, men idag förklarar hon att ärendet lämnas över helt till lekmannaövervakarna.

Schutz begrepp ”perspektivens ömsesidighet” innebär att frivårdsinspektörerna trots sina olika bakgrunder och erfarenheter kan se de händelser, objekt och handlingar som existerar i den sociala verkligheten på samma sätt (Cuff & Payne, 1996). Detta gör att vi kan anta att frivårdsinspektörerna har samma uppfattning av begreppet ”brottsförebyggande effekt”. Vi kan däremot anta att frivårdsinspektörerna redogörelser för lekmannaövervakares brottsförebyggande effekter skiljer sig åt eftersom Stina påpekar att lekmannaövervakares uppdrag kan ha en brottsförebyggande effekt om kemin och förtroende finns samt om kontakt mellan lekmannaövervakare och klient bibehålls efter avslutad övervakning medan Anna berättar att lekmannaövervakares arbete inte har någon brottsförebyggande effekt. Vi ställer oss därav frågande till varför de upplevelser frivårdsinspektörerna redogör för skiljer sig åt, är det begreppet ”perspektivens ömsesidighet” som brister eller är det frivårdsinspektörernas uttryckta tolkningar av verkligheten som inte stämmer överens med deras egentliga tolkningar av verkligheten. Vi frågar oss varför frivårdsinspektörerna inte skulle redogöra för sina egentliga tolkningar av verkligheten, kan det vara så att någon av dessa är rädda för att uttrycka sina egentliga tolkningar av effekten av lekmannaövervakares uppdrag då detta skulle kunna innebära att frivårdsinspektörerna förordnar lekmannaövervakare i onödan? Vi frågar oss om det finns en rädsla hos våra informanter att påstå att Kriminalvården inte bedriver det förändringsarbete som de har som mål att utföra. Om den enskilda frivårdsinspektörens åsikt om att ett förändringsarbete inte bedrivs inom frivården planterar sig i den gemensamma sociala verkligheten och common sense-kunskaperna hos frivårdsinspektörerna kan vi anta att detta skulle kunna leda till att organisationen, människorna i den och arbetet blir överflödigt eftersom att den inte uppnår det mål och syfte den ämnar uppfylla. Vi kan anta att det även kan finnas en common sense-kunskap hos frivårdsinspektörerna om att inte uttrycka vissa åsikter med anledning av att vissa åsikter kan anses vara tabubelagda.

Brottsförebyggande rådets rapport visar att brottsförebyggande effekter av lekmannaövervakares arbete är oklara men en stor del av de tillfrågade lekmannaövervakarna, frivårdsinspektörerna och klienterna i rapporten säger sig uppleva att lekmannaövervakare som insats kan bidra till motivation för klienten att inte återfalla i brott under

övervakningstiden. Forskningen ifrågasätter vilken brottförebyggande effekt dagens system har då det i många fall är lekmannaövervakaren som har en brottförebyggande funktion för klienten medan tjänstemannaövervakaren endast administrerar påföljden. Detta trots att det är tjänstemannaövervakaren som enligt studier kan minska återfallsfrekvensen i brott genom att arbeta KBT-orienterat med klienterna. Forskningen visar även att om lekmannaövervakarna involveras i det brottförebyggande arbete frivården bedriver kan det finnas möjlighet till att minska återfallsfrekvensen i brott (Brå, 2012). Som Anna påpekar är det viktigt att arbeta KBT-orienterat för att minska återfallsfrekvensen i brott, hon påstår även att precis som forskningen visar att i de ärenden hon har förordnat en lekmannaövervakare så lämnas den brottförebyggande funktionen över till lekmannaövervakaren, vilket är motsägelsefullt eftersom att det är frivårdsinspektören som kan påverka återfallsfrekvensen genom sitt KBT-orienterade arbete.

Anna förklarar att lekmannaövervakares uppdrag kan ha vissa negativa effekter såsom att kontakten mellan lekmannaövervakare och klient kan bli ostrukturerad vilket kan leda till att syftet med övervakningen flyter ut i sanden. Hon berättar även att klienten kan missköta sig ganska rejält då det är svårt att kontrollera lekmannaövervakares egentliga arbete.

6.4 Frivårdsinspektörernas upplevelser av hur lekmannaövervakares uppdrag kommer att se ut i framtiden

Stina berättar i intervjun att hon misstänker att lekmannaövervakare som insats förmodligen kommer att försvinna i framtiden, dock är hon inte helt säker gällande detta då hon berättar att frivårdsinspektörerna kommer att få mer att göra och då kan lekmannaövervakares arbete fungera som en avlastning för dem. Stina framhåller att lekmannaövervakarna får en bristfällig utbildning för sitt uppdrag från Kriminalvården, men påpekar dock att det ser olika ut i olika regioner. Hon anser att det bör finnas mer omfattande information, stöd, handledning och utbildning för lekmannaövervakaren, vilket är något som efterfrågas av lekmannaövervakarna. Stina ger uttryck för att en grundutbildning för lekmannaövervakare på en heldag så att de blir ”certifierade lekmannaövervakare” skulle kunna förbättra uppdraget och även att de borde ha regelbundna träffar två gånger om året, detta är enligt Stina ett ultimatum scenario.

I brottförebyggande rådets rapport stämmer Stinas hävdade upplevelse om att lekmannaövervakare bör ha större tillgång till information, stöd, handledning och utbildning överens med det som lekmannaövervakarna efterfrågar (Brå, 2012).

För att förbättra uppdraget anser Anna att lekmannaövervakare borde ha vissa specifika uppdrag såsom att följa med på AA-möten. Hon berättar att lekmannaövervakare även borde förordnas till de klienter som har en låg risk att återfalla i brott, så kallade lågriskklinter. Anna ger uttryck för fördelen med att fortsätta med lekmannaövervakares uppdrag då det skulle frigöra tid för frivårdsinspektörerna att arbeta med högriskklinterna men även att lekmannaövervakarna skulle fungera som ett komplement för att gå med på möten eller fritidsaktiviteter. Hon berättar att ett uppdrag bör finnas för att följa upp vissa områden men inte alla generellt. Hon förklarar att uppdraget kan bli lite för stort och lite för svårt ”*och vad är det för poäng med det egentligen*”. Hon säger även att lekmannaövervakarna *inte* rent ska ta över frivårdsinspektörernas jobb ”*för det är ju egentligen det de gör idag*” (se bilaga 2).

I vår undersökning framkommer således att båda frivårdsinspektörerna uttrycker att lekmannaövervakare fungerar som en avlastning i frivårdsinspektörernas arbete. Anna

berättar att när en lekmanövervakare blir förordnad lämnas uppdraget över helt till lekmannen. Vi kan se faran med detta då det kan antas att det förordnas lekmän i högre utsträckning än vad frivårdsinspektörerna skulle önska. Exempelvis kan vi anta att frivårdsinspektörerna kan känna sig nöjda till att förordna lekmanövervakare i högre utsträckning än de anser lämpligt när en siffra från huvudkontoret på att 75 procent av klienterna ska bli förordnade lekmanövervakare kommer (Brå, 2012). Precis som våra informanter påpekar vill de inte förordna lekmanövervakare till högriskklinter eller klienter med multiproblematik, om detta skulle ske kan vi anta att det finns en risk att lekmanövervakaren utsätts för fara exempelvis då en klient är påverkad av narkotika. Trots detta framkommer det i vår undersökning att frivårdsinspektörerna anser lekmanövervakares uppdrag vara värdefullt då de påpekar att lekmanövervakare har en stöttande, prosocial och icke myndighetsaktig funktion i straffpåföljden. En önskan från frivårdsinspektörernas sida är att endast förordna lekmanövervakare till lågriskklinter eller att lekmanövervakare har specifika uppdrag som exempelvis att följa med klienten på AA-möten, vilket vi kan anta kan vara en bra lösning för att undvika faran som kan tänkas uppstå när frivårdsinspektörerna kan känna sig pressade att förordna lekmanövervakare i 75 procent av ärendena. Som en avslutande reflektion berättar Anna att *”syftet är att det ska vara en lekman, det ska inte vara en professionell. Varför det nu ska vara det. Men då går ju syftet förlorat om lekmannen blir professionell”* (se bilaga 2).

6.5 Lekmanövervakares upplevelser av en lekmanövervakares arbete

Vid vår intervju med Göran berättar han att han i nuläget har två uppdrag samt att han varit övervakare i 15 år. Göran har tidigare varit missbrukare och själv stått under övervakning, vi har därför valt att intervjua honom utifrån två synvinklar, dels som lekmanövervakare och dels som en individ som tidigare stått under övervakning.

Göran säger att han i sitt uppdrag som lekmanövervakare upplever sig fungera som ett kommunikationsrör mellan adepten, som han benämner klienten och frivården. Göran är tillgänglig för adepten 24 timmar om dygnet, under natten har han telefonen på ljudlös men vid ett missat samtal ringer han upp klienten så fort han kan. Göran ser sig själv som en hjälpsam och stöttande individ i förändringsprocessen hos adepten. Han har valt att utforma sitt uppdrag på detta viset i det fall adepten exempelvis får ett akut sug efter droger. Göran förklarar att i de fall klienten har förtroende för honom så vill han finnas till hands vid olika situationer som kan uppstå. Han berättar även att han rapporterar till frivården varje månad om hur uppdragen utformar sig och att det även förekommer treparts möte där han, adepten och frivårdsinspektören deltar, detta sker var tredje månad som en uppföljning av uppdraget.

Göran berättar att han vid sina möten med adepten, som han valt att benämna klienten, pratar om hur veckan varit *”ett vanligt hur är läget samtal typ”* (se bilaga 4). Han berättar även att adepten bör ringa honom minst en gång i veckan och att han påstår sig vilja träffa klienten varannan eller var tredje vecka som ett minimikrav. Göran framhåller att han aldrig ringer adepten utan att det är dennes ansvar att ta kontakt med honom, undantag kan göras vid en god kontakt med adepten då han kan ringa och fråga om det är något speciellt som har hänt. Göran uttrycker även att motivationen hos adepten har en stor inverkan på hur övervakningen ser ut och för valet att inte återfalla i brottslighet. Han berättar att han haft adepter som inte varit motiverade och att det då skurit sig totalt mellan honom och adepten. Göran anser att de adepter som hittat motivation under tiden de undergår behandling mot narkotika- och alkoholmissbruk på ett behandlingshem generellt är lättare att ha och göra med då han i dessa fall har gemensamma erfarenheter med adepten.

Vi ville även undersöka Görans synvinkel från när han själv stod under övervakning, han redogör för sin upplevelse av den lekmannaövervakare han förordnades som att denne var ett *"pain in the ass"* (se bilaga 4) och att Göran själv hamnade i övervakningsnämnden på grund av misskötsamhet. Vidare berättar Göran att han har varit drogmissbrukare och att han i efterhand inser att han manipulerade sina lekmannaövervakare. Brottsförebyggande rådets rapport visar att 20 procent av lekmannaövervakarna har tidigare erfarenheter av missbruk eller kriminalitet, Göran är även en av de fem procent av lekmannaövervakare som tidigare varit dömda för brott (Brå, 2012). Han berättar att han såg till att välja lekmannaövervakare som inte var så noga och att han ibland valde lekmannaövervakare som själva var kriminella. Göran ger uttryck för att det var en lättnad när övervakningstiden gick ut men att övervakningstiden ofta inte hann gå ut innan han blev anhållen igen. Han kan i efterhand se att han stängde de lekmannaövervakare han var tilldelad och säger *"jag ville inte"* (se bilaga 4). Han berättar att han upplevde lekmannaövervakarna som myndighetspersoner, trots att detta inte var fallet. Göran berättar även att när han stod under övervakning var övervakarna skyddskonsulenter och kallades *"skyddet"*.

Vi lever alla i en gemensam social verklighet, som bygger på så kallade *"common sense-kunskaper"*, dessa kunskaper består av det Schutz benämner som *"typifieringar"*. *"Common sense-kunskaper"* är vardagskunskap, sådana kunskaper som alla individer i den gemensamma sociala verkligheten besitter. Exempelvis är det en *"common sense-kunskap"* att individen vet att vid ett möte på en trottoar med en annan individ så håller båda individerna till höger för att kunna passera varandra. Typifieringar är de gemensamma drag som finns i händelser, objekt eller handlingar, de gemensamma dragen skapar en kategorisering av ett fenomen (Cuff & Payne, 1996). Under vår intervju med Göran redogör han för sina upplevelser av lekmannaövervakning utifrån två olika perspektiv. Vi kan se att Görans uppfattning tycks ha förändrats markant från den tid han stod under övervakning till dagsläget när han själv är lekmannaövervakare. Göran berättar exempelvis att han uppfattade den lekmannaövervakare han var tilldelad som ett *"pain in the ass"*, medan han idag anser sig själv vara en stöttande och hjälpande hand i klientens förändringsprocess. Vi kan utifrån det Göran berättar anta att hans typifieringar har förändrats från den tid som han stod under övervakning fram till dagsläget. Göran berättar exempelvis att han tidigare såg lekmannaövervakarna som myndighetspersoner, han kan enligt honom själv i efterhand se att detta inte var fallet. Vi drar därför slutsatsen att Görans typifieringar av fenomenet lekmannaövervakare har förändrats, vi kan dock aldrig veta säkert att Görans typifieringar har förändrats då vi endast kan utgå ifrån vad Göran hävdar att han upplever och vi kan aldrig få reda på vad hans egentliga upplevelser är. Utifrån antagande att Görans typifieringar har förändrats ställer vi oss frågande vad anledningen till detta är, vad var det som gjorde att Göran valde att sluta med sitt missbruk och kriminella livsstil? Göran ger under intervjuens gång uttryck för att uppleva motivationen som en nyckelfaktor för lekmannaövervakningens framgång och för valet att inte återfalla i brott. Vi drar därav antagandet att det var Görans egen vilja och motivation som var avgörande för hans val att förändra sin livssituation i riktning mot ett nyktert och laglydigt liv och genom detta kan vi förmoda att Görans typifieringar även de förändrades.

Harry har varit övervakare sedan år 2010, han har i nuläget två uppdrag och har haft totalt sex stycken uppdrag sedan 2010. Harry berättar att uppdraget ser olika ut från person till person och att vissa lekmannaövervakare är relativt personliga medan andra vill behålla avståndet till klienten. Harry har tackat nej till att vara övervakare till individer som har begått sexualbrott och även till att vara övervakare till individer med missbruk då han anser att han ej skulle kunna utföra ett bra uppdrag med individer med sådan bakgrund. Han känner att han kommit de klienter som han varit övervakare till i ett års tid närmre än de klienter som han haft

kontakt med under en kortare period, detta berättar han är beroende på hur mycket förtroende klienten känner för lekmannaövervakaren. Harry säger att han är mjuk mot klienten till en början och inte tar så mycket plats, i början ringer han till klienten för att höra hur det går och hur det är med denne och när han och klienten träffas är klimatet mer öppet och utforskande. Harry påstår att hans eget liv och egna värderingar har en inverkan på hur han utför uppdraget. Harry är egen företagare och menar att detta skulle kunna påverka vilken bild han förmedlar av vad som är rätt och fel till sina klienter.

Harry berättar att han brukar upprätta en handlingsplan med uppsatta mål för sina klienter, för att ha någonting för klienten att sträva efter. Han börjar med att lära känna sina klienter och försöka komma varandra närmare, därefter anpassar han sig till klienten och dennes önskemål för relationen. Harry brukar gå promenader med sina klienter där de brukar prata och exempelvis handla mat tillsammans, detta för att göra något privat tillsammans så att klienterna inte känner någon press att prestera eller att berätta om sitt brott och sin bakgrund (se bilaga 4). Promenader och fikastunder är enligt Brås rapport den vanligaste mötesformen mellan lekmannaövervakare och klienter (Brå: 2012). Då dessa aktiviteter kan antas vara avslappnade och vardagliga ger detta förmodligen ett tryggt och behagligt klimat för klienten att öppna sig för lekmannaövervakaren utan att denne känner sig pressad att göra detta. Vi kan även anta att detta förmodat avslappnade klimat mellan lekmannaövervakaren och klienten kan göra att klienten känner ett förtroende för lekmannaövervakaren, vilket i sin tur gör att vi kan förutsätta att det blir enklare för klienten att skapa en motivation till att förändra sin livssituation. Detta i jämförelse med det förmodat stela myndighetsaktiga klimat som kan råda i mötet mellan frivårdsinspektörer och klienter. När Harry och klienten har lärt känna varandra lite närmare så berättar Harry att han brukar ha en något hårdare framtoning gentemot klienten om klienten inte har tagit egna initiativ för att förändra sin livssituation. I sådant fall försöker Harry prata med klienten kring praktik, arbete och utbildning för att försöka starta en förändringsprocess hos klienten.

Harry anser att en lekmannaövervakare bör vara ansvarsfull i sin roll då han menar att uppdraget finns till för att hjälpa klienterna att välja en bättre väg i livet. Harry poängterar att det är viktigt att i sin roll som lekmannaövervakare vara medveten om att ingen är perfekt, att alla kan göra fel och att så länge klienten ångrar sig så finns det material för honom att arbeta med. Förändring är något som Harry har stark tilltro till, han anser att alla klienter kan förändras, om klienten har viljan så går det. Han berättar även att han finns till för de klienter som vill förändras. En stor faktor i förändringsarbetet med de klienter Harry har är motivation, samt att han även värderar stöd från familjen högt då han framhåller att ett stöd från familjen ger bättre förutsättningar för att inte återfalla i brott. Han hävdar dock att hur mycket en klient kan förändras varierar från person till person, men säger även att *”nej det går, det går, ja tror på förändring, men det hjälper alltid med lite stöd och där kommer lekmannaövervakaren in”* (se bilaga 4).

Stig berättar att han är utbildad på socialhögskolan på 70-talet och att han i dagsläget har fyra uppdrag. Dessa fyra klienter träffar han varannan vecka och har telefonkontakt med klienterna veckorna där emellan. Stig arbetar även som kontaktperson via socialtjänsten, han berättar att han upplever en kontaktpersons arbete som mer omfattande än en lekmannaövervakares arbete. Forskningen visar att kontaktfrekvensen mellan lekmannaövervakare och klient inte har något samband med antalet uppdrag som en lekmannaövervakare har (Brå 2012). Vi kan därav anta att kvalitén i Stigs lekmannaövervakaruppdrag inte påverkas trots att Stig är både lekmannaövervakare och kontaktperson, detta då han har kontinuerlig kontakt med sina klienter. Sundsvallsprojektets resultat visar att om övervakare och klient träffas mellan tolv

till sexton timmar om året så är detta inte tillräckligt för att minska återfallsrisken i brott (Svensson, 2001). Om vi antar att Stig träffar sina klienter en timme åt gången, då vi anser detta vara ett rimligt antagande, kan vi förmoda att Stig träffar sina klienter mer än sexton timmar om året. Detta skulle kunna innebära att Stig har en påverkan på återfallsrisken i brott.

Stig berättar att han upplever sitt kontaktmannaskap mer som en anställning då det ställs annorlunda krav på kontaktmannauppdraget i jämförelse med lekmannaövervakaruppdraget samtidigt som ersättningen är högre. Från början berättar han att han kände en lojalitet i sitt uppdrag gentemot de han kände då han började som lekmannaövervakare till bekanta. Idag ser han att hans uppdrag har lett till att han själv utvecklas professionellt och att han får en annan inblick i andra människors liv, *”det intresserar mig, deras berättelse är intressant”* (se bilaga 4). Han berättar att hans uppdrag är ett flexibelt uppdrag eftersom han kan utforma uppdraget som han vill och detta anser han vara positivt. Stig framhåller att en lekmannaövervakare bör vara neutral i sin roll då han ställer sig frågande till hur många neutrala personer den övervakade träffar på i vardagen. Han poängterar även att han inte anser sig vara klientens terapeut.

6.6 Lekmannaövervakaers upplevelser av deras uppdrags syfte

Göran berättar att han upplever sitt syfte med uppdraget han utför som stöttande samt hjälpande och motiverande för adepten. Han berättar även att frivårdens syfte är att lekmannaövervakaren ska vara ett kommunikationsrör mellan frivården och adepten.

Harry hävdar att syftet med lekmannaövervakare som insats är att klienterna inte skall känna sig instängda i systemet, att en utomstående person skall komma in och hjälpa klienten utan att ha någon baktanke med sitt uppdrag. Han berättar att han inte tror att det finns lekmän som utför sitt uppdrag med ekonomiska intressen som orsak då ersättningen är låg jämfört med den tid och engagemang som han personligen lägger ner. Harry säger att hans tid och engagemang är värt mycket mer, han anser att 1500-2000 kronor skulle vara en rimlig summa för hans arbete jämfört med de 500 kronor han får i dagens läge (Ekbom, Engström m.fl., 2011). Harry ger även uttryck för att klienterna tycker att det är jobbigt att träffa handläggare på handläggare och att han kan finnas för klienterna som ett stöd för att avlasta och som en individ som klienterna kan prata öppet med.

Stig berättar att hans syfte med uppdraget är att han är intresserad av människorna och deras erfarenheter samt att han anser sig utvecklas professionellt eftersom klienterna inte är samma människor han träffar på sitt jobb. Han påpekar att han inte har några egoistiska ekonomiska drivkrafter som bakomliggande orsaker till uppdragets utförande, utan anser snarare att den ekonomiska ersättning han får för sitt uppdrag är till besvär, i form av restskatter. Stig berättar att uppdraget är väldigt ensamt *”man får inte dras in för mycket, det är liksom här och nu och att vi delar dilemman tillsammans, och sen går jag hem till mitt och sköter mitt liv jag tar inte med mig det va. Sen har man ju ingen handledning eller så va, om frivården haft en handledare som var lite rolig att prata med som man kunde ringa till om man kört fast. Men det brukar inte vara så mycket kontakt med frivården”* (se bilaga 4). Stig poängterar att övervakningsuppdraget har två syften, dels kontroll och dels att ge stöd. Han anser att detta är problemet i övervakningsuppdraget eftersom lekmannaövervakaren utgör en väldigt komplex roll.

Utifrån de intervjuer vi har utfört med lekmannaövervakare kan vi dra slutsatsen att de påstår sig se syftet med sitt uppdrag utifrån ett individperspektiv där de hävdar att de prioriterar den

mellanmänskliga stöttande kontakten. Hur de egentligen upplever syftet med uppdraget kan vi enligt Schutz inte veta då deras uttalande endast är baserade på hur de påstår att de tolkar verkligheten, verkligheten som existerar för våra informanter är deras tolkade verklighet (Cuff & Payne, 1996). Harry påpekar även att den ekonomiska ersättningen är allt för låg jämfört med det uppdrag han utför och han påstår, utifrån hans erfarenhet, att det inte finns lekmannaövervakare som utför sitt uppdrag utifrån ekonomiska aspekter och ekonomisk vinning. Stig delar Harrys uppfattning om att det inte finns några ekonomiska aspekter bakom varför lekmannaövervakare åtar och utför sina uppdrag. Vi kan anta att Harry och Stig tolkar verkligheten på samma vis, deras påstådda uppfattning av den ekonomiska aspekten av uppdraget stämmer överens. Vi kan dock inte veta om deras påstådda tolkning av den ekonomiska aspekten av uppdraget är deras egentliga tolkning av detta. Vi skulle kunna anta att både Stig och Harry påstår att de inte har några bakomliggande ekonomiska motiv med anledning av att de både inte vill framstå som giriga. Harry uttrycker dock att han har en önskan om att ersättningen för det uppdrag han utför bör höjas, detta gör att vi skulle kunna anta att Harrys syfte med att vara lekmannaövervakare inte är av strikt altruistisk karaktär. Eftersom att Harry påstår att den ekonomiska aspekten inte har någon inverkan på hans påstådda syfte med att vara lekmannaövervakare är det, enligt oss, motsägelsefullt att han vill erhålla en högre ersättning då det skulle kunna antyda att Harry lägger vikt vid den ekonomiska aspekten av uppdraget, trots att han påstår sig uppleva att han inte gör detta. Forskningen visar att Kriminalvårdens användande av lekmannaövervakare inte behöver ha allt för stora ekonomiska omkostnader (Brå, 2012), detta gör att vi kan anta att Kriminalvårdens användande av lekmannaövervakare kan syfta till att hålla nere kostnader. Detta trots att det står oklart om lekmannaövervakares insats har någon egentlig brottsförebyggande effekt (Brå, 2012).

6.7 Lekmannaövervakares upplevelser av effekten av deras uppdrag

Göran anser att uppdragets arbete är bra för de adepter som är motiverade eller de adepter som kan skapa motivation att förändras. Han berättar att det blir en mer personlig relation mellan lekmannaövervakare och adept än mellan frivårdsinspektör och adept. Han menar att en frivårdsinspektör kan ha tjugo uppdrag medan en lekmannaövervakare har två till tre. Det som Göran ser som negativt med uppdraget är när det uppstår en konflikt med klienten, han berättar att det ibland kan bli hot, gapande och skrikande samt att det därför är viktigt att kemin mellan adept och lekmannaövervakare överensstämmer. Göran påpekar ännu en gång hur han menar att motivationen är viktig hos adepten då *"allting måste komma från en själv, så är det"* (se bilaga 4).

Göran berättar att när han stod under övervakning upplevde han inte lekmannaövervakaren som avgörande för att han inte skulle återfalla i brott, dock berättar han att lekmannaövervakaren var ett stöd i hans förändringsprocess.

Harry förklarar att om klienten tar till sig tjugo procent av det han försöker förmedla så anser han att detta är en effekt, det är en bit på vägen. Harry berättar att klienten ser frivårdsinspektören som fienden och därav ger han uttryck för att en lekmannaövervakare som fyller sin roll väl kan ha en påverkan på klienten, exempelvis kan en effekt vara att klienten börjar plugga upp sina betyg (se bilaga 4). Harry anser dock, precis som Sundsvallsprojektet visade (Svensson, 2001), att lekmannaövervakares uppdrag inte har särskilt stor effekt på återfallsrisken i brott. Detta tror han beror på att kontakten inte är tillräckligt tät för att det skall finnas någon brottspreventiv effekt. Harry anser att en klient som vill återfalla i brott även kommer att göra detta och att lekmannaövervakaren inte har någon påverkan för

återfallsrisken *"det är något som han eller hon har inom sig"* (se bilaga 4). De negativa effekter som skulle kunna finnas av lekmannaövervakares uppdrag säger Harry kan vara att om klienten och lekmannaövervakaren inte har någon personkemi så ger detta inte någon bra miljö för att skapa positiva effekter eller ett förändringsarbete. *"Kemin är väldigt viktig för att det skall kunna leda till någon positiv effekt"* (se bilaga 4). De positiva effekter Harry påstår finns är att klienten lär känna en ny människa som enligt honom har mycket positivt att erbjuda, lekmannaövervakaren fungerar som en förebild som pratar med klienten om roliga saker. Han säger även att han upplever att uppdraget syftar till att motivera klienten till att göra positiva saker.

Stig ger uttryck för att de övervakade klienterna upplever lekmannaövervakares uppdrag som ett steg i rätt riktning då de får träffa en vanlig civil person på ett café istället för i fängelset. Stig berättar att övervakningsuppdraget innefattar straff och vård men poängterar *"jag är inte så jättesäker på att det gör skillnad"* (se bilaga 4). Stig anser samtidigt att tiden lekmannaövervakare och klient har tillsammans är meningsfull. Stig förklarar att han är något ambivalent till effekten av uppdraget, ibland fortsätter kontakten och ibland gör den inte det. Han berättar att lekmannaövervakare lyssnar på en massa människor och delar deras värld och sedan ser lekmannaövervakaren inte dessa människor mer. Han ser detta som någon typ av ensamhet då klienterna för tillfället finns där för att sedan försvinna, *"det är en speciell resa"* (se bilaga 4). Stig anser att uppdraget är demokratiskt då många är engagerade i att försöka bistå människor som ligger illa till. Han ställer sig frågande till om återfallsrisken hade minskat i det fall uppdraget blivit professionaliserat då de professionella saknar de nätverk som vanliga individer har i exempelvis en fotbollsklubb. Stig förklarar att klienten får ut andra saker av lekmannaövervakaren än frivården då frivården håller sig inom de ramar och det regelverk som finns, medan klienterna kan prata fritt med en lekmannaövervakare, *"jag är en del av regelverket men inte i samma utsträckning som frivårdsinspektören"* (se bilaga 4).

Enligt forskningen står det oklart vilka egentliga effekter lekmannaövervakare som insats har (Brå, 2012). Våra informanter är dock överens om att en god kemi mellan lekmannaövervakare och klient bidrar till att motivera klienten att förändra sin livssituation i riktning mot ett laglydigt liv, lekmannaövervakarna har här antagit samma "common sense-kunskaper". Enligt forskning är frivårdsinspektörer och lekmannaövervakare eniga om att lekmannaövervakare bidrar till motivation hos klienten att vara laglydig under övervakningsåret (Brå, 2012). Däremot hävdar alla våra tre informanter att lekmannaövervakares uppdrag syftar till att stötta klienterna men de kan inte se att uppdraget har någon avgörande roll för om klienten återfaller i brott eller inte. Denna syn på den brottspreventiva effekt lekmannaövervakares uppdrag har bekräftas av forskningen, som visar att återfallsfrekvensen i brott är sextio procent efter tre år från övervakningens början (Brå, 2012). Trots våra informanters vitt skilda bakgrunder råder det konsensus som införlivats i lekmannaövervakarnas common sense-kunskap (Cuff & Payne, 1996). Vi ifrågasätter därav anledningen till varför lekmannaövervakare som insats används inom Kriminalvården, en organisation som syftar till att minska återfall i brott då det är oklart vilka effekter och om det finns några brottspreventiva sådana av en lekmannaövervakares uppdrag. Vi ser att forskningens resultat stämmer överens med den common sense-kunskap som lekmannaövervakarna besitter, ett antagande kan därför göras att forskaren har antagit de sekundära konstruktionerna vilka är kopplade till de primära begrepp som har en innebörd för lekmannaövervakarna på common sense-nivå (a.a., 1996). Vi ställer oss därför kritiska till användandet av lekmannaövervakare som insats då till och med de som utför uppdraget, lekmannaövervakarna, har antagit en common sense-kunskap om att uppdraget inte är brottspreventivt. Vi ställer oss således frågande till vad de egentliga orsakerna till

användandet av insatsen är när det inte finns någon utforskad brottspreventiv effekt av detta uppdrag. Varför används inte KBT-inriktat arbete mer då forskning visat att frivårdsinspektörer som arbetar KBT-inriktat med klienterna kan minska återfallsfrekvensen i brott (Brå, 2012). Om resurser hade lagts ner på vad som verkligen fungerar, således KBT-inriktat arbete med klienter, istället för att lägga ner resurser på en historisk kvarleva vars effekter är oklara kan det antas att Kriminalvårdens arbete hade haft en större brottspreventiv effekt.

6.8 Lekmannaövervakares upplevelse av hur uppdraget kommer se ut i framtiden

Göran förklarar att han hoppas att uppdraget kommer finnas kvar, han berättar om ett exempel där han hjälpt sin adept med myndighetskontakter då adepten hade lätt för att bli upprörd och frustrerad vid möten med dessa. Göran säger att hans adept idag kan hantera myndighetskontakterna på egen hand och lugna sig själv utan att Göran är med. Han berättar att han då känner att *"jag göra skillnad, jag är tillgänglig, jag kan hjälpa. På ett enkelt sätt"* (se bilaga 4). Vi frågar oss om Görans projekt med sitt uppdrag är att göra skillnad för adepten. Göran anser att matchningen mellan adept och lekmannaövervakare är viktig då lekmannaövervakaren på så sätt kan ha en viss förståelse för olika saker såsom exempelvis missbruk. Göran berättar att hans samarbete med frivården är bra, om någonting hänt i uppdraget ringer han och lämnar ett meddelande till ansvarig frivårdsinspektör och släpper det sedan. *"Sen är det inte mitt ansvar längre, jag gör det enkelt"* (se bilaga 4). Det Göran här berättar är hans påstådda tolkning av att han gör skillnad för klienten genom att tillskriva en innebörd av att de handlingar som klienten utför i samband med myndighetskontakt visar tecken på att klienten genomgått en mognadsprocess (Cuff & Payne, 1996).

Harry anser att en förändring av uppdraget behövs gällande den ekonomiska aspekten, han berättar att han vill ha en högre ersättning och att lekmannaövervakare generellt borde ha plikter att uppfylla och inte som i dagsläget, ett fåtal regler och inga mål som skall uppnås. Harry anser att om lekmannaövervakare hade haft plikter att uppfylla hade detta lett till att lekmannaövervakare känt en press att prestera. Harry förklarar att det skulle kunna gå en månad utan att han träffar sin klient utan att någon annan än han och klienten är medvetna om detta, *"så lite mer specifika uppdrag och en mer kontroll på lekmannaövervakaren"* (se bilaga 4). Harry har en önskan om att frivårdsinspektören ska lägga upp en handlingsplan för varje klient innan lekmannaövervakarens uppdrag börjar, exempelvis om klienten har begått ett alkoholrelaterat brott så skulle en handlingsplan kunna vara att klienten går ett program hos frivården för att jobba med sina alkoholproblem. Harry framhåller att han inte får särskilt mycket material att jobba med gällande klienterna i dagsläget *"det är mest så, här är en kille, ta honom-ha det bra!"* (se bilaga 4). Enligt brottsförebyggande rådets rapport framkommer det att lekmannaövervakares uppdrag och den påverkan uppdraget har på klienterna är relativt oupptäckt, det finns knappt någon beskrivning av deras sociala insatser och den kontroll de har av klienterna (Brå, 2012). Vi ifrågasätter därför användandet av lekmannaövervakare då innehållet i lekmannaövervakares insatser inte är specifikt eller kontrollerat, en klient skulle hypotetiskt sätt kunna missköta sig om denne och lekmannaövervakaren har kommit överens om att inte ha kontakt. Lekmannaövervakaren får på så sätt sin ersättning utan ansträngning och klienten får inga konsekvenser av sitt brott, det skulle således kunna finnas en risk att vissa kriminella glider på en räkmacka genom sin straffpåföljd medan andra kriminella individer får arbeta hårt för att sona sina brott.

Förbättringar av lekmannaövervakares uppdrag föreslår Harry kan göras genom att frivården frågar klienterna om deras åsikt angående lekmannaövervakarna och deras uppdrag, han anser att frivården inte borde förordna lekmannaövervakare endast baserat på att de har varit lekmannaövervakare i tio år. Harry anser att detta skulle kunna leda till en högre grad av struktur kring lekmannaövervakare och deras uppdrag och att detta hade lett till kunskap om lekmannaövervakarna fungerar bra eller dåligt. Om klienterna hade fått utvärdera lekmannaövervakarna påstår Harry att det hade lett till en kunskap om vilka lekmannaövervakare som gör skillnad genom sitt uppdrag.

Utbildning är något som Harry hade önskat få mer av, han berättar att han har en negativ upplevelse av hur frivården har hanterat utbildningsfrågan då han berättar att det har pratats om en utbildning från frivårdens sida länge, men att det aldrig har blivit av. Harry anser att frivården borde införa ett system med olika nivåer av lekmannaövervakare, beroende på deras erfarenheter och vad de har åstadkommit. Han ställer sig frågande till var nya lekmannaövervakare skall vända sig för råd och stöd, om de skall vända sig till en gammal lekmannaövervakare eller till frivården. Harry poängterar dock att frivårdsinspektörerna är bra och att det är systemet i sig som inte fungerar, denna uppfattning styrks av resultatet av Brås rapport (Brå:2012).

Stig anser att det bör investeras mer i vem man väljer ut som lekmannaövervakare, dess ersättning, handledning och utbildning. Han poängterar även att *"om man bara skulle ha ren professionell utövning så tror jag samhället hade förlorat på det"* (se bilaga 4).

6.9 Före detta kriminellas upplevelser av lekmannaövervakares uppdrag

Björn berättar att senast han hade lekmannaövervakare var för fem år sedan och han hade övervakning under två år. Björn blev dömd till kontraktsvård då rättvisan kom ikapp honom under tiden han var under behandling för sitt alkoholmissbruk. Björn har haft en lekmannaövervakare, han har bland annat begått våldsbrott och blivit dömd för rattfylleri. Björn berättar att lekmannaövervakningen har varit en positiv upplevelse för honom, särskilt eftersom att han anser att den lekmannaövervakare som han blev tilldelad var handplockad just för honom. Björn berättar även att den lekmannaövervakare han blev tilldelad idag är sponsor för honom inom AA (Anonyma Alkoholister) *"För mig har det varit bra just med honom därav att vi har haft fortsatt kontakt"* (se bilaga 3). Lekmannaövervakaren har för Björn fungerat som en vägledare i början då han själv ville tillbaka till det laglydiga livet. Björn ger uttryck för att lekmannaövervakningen var mer av en formell sak än något annat, vid övervakningens slut sa lekmannaövervakaren *"Nu är jag inte din övervakare längre"* (se bilaga 3), men kontakten bibehölls. Björn berättar att han var inlåst i början av övervakningen då han undergick behandling när han tilldelades lekmannaövervakare. Björn pratade i telefon med lekmannaövervakaren i början och när han blev utsläppt från behandlingen så träffade han honom. Björn var på frivården endast en gång och efter det sköttes allt genom lekmannaövervakaren. Han berättar att han pratade med lekmannaövervakaren i telefon varje vecka och att de träffades några gånger i månaden. Björn hävdar att han hade fullt upp under övervakningens tid, han hade mycket med sin son och med att komma tillbaka till arbetslivet. Björn berättar att lekmannaövervakarens främst fungerade som en uppbackning i hans nykterhet, han är dock medveten om att lekmannaövervakaren hade en uppgift att utföra men han säger att han aldrig har upplevt det som att det var syftet med lekmannaövervakningen. Björns uppfattning om lekmannaövervakaren stämmer överens med forskningen då den visar att lekmannaövervakares stödjande roll är den som är framträdande medan den kontrollerande rollen inte är starkt påfallande. Enligt forskning anser varken frivårdsinspektörer eller

lekmannaövervakare att den kontrollerande funktionen behöver utökas då detta skulle kunna skada förtroendet mellan klient och lekmannaövervakare (Brå, 2012).

Björn berättar att han själv var motiverad till förändring då det var han som tog initiativet till att undergå behandling, behandlingen fick han hjälp med genom socialtjänsten. Björn undergick behandling mot sitt alkoholmissbruk genom Provita, ett behandlingshem för alkohol- och narkotikamissbrukare och det var så han fick tag i den lekmannaövervakare som tilldelades honom. Det var Björns terapeut som lade fram den lekmannaövervakare han tilldelades som ett förslag då lekmannaövervakaren och terapeuten var goda vänner sedan länge. Björn var således redan motiverad till att inte återfalla i gamla mönster, han påpekar även att han hade en väldigt god relation till sin lekmannaövervakare och att lekmannaövervakaren stöttade honom i sin förändringsprocess. Vi kan utifrån vårt teoretiska perspektiv tolka det Björn berättar gällande hans motivation som att han redan innan övervakningens början antagit ett projekt om att förändra sin livssituation. Björn berättar även att hans lekmannaövervakare hade en stödjande och hjälpande roll i genomförandet av hans projekt. Vi antar därav att Björns lekmannaövervakare hade ett eget projekt, vilket skulle kunna vara att göra en skillnad för människor i utsatta situationer. De handlingar lekmannaövervakarens utförde i anslutning till Björns projekt relaterade dock endast till genomdrivandet av sitt eget projekt och inte genomdrivandet av Björns projekt. Trots detta tycks lekmannaövervakarens handlingar, utifrån vad Björn berättar haft en positiv inverkan på genomdrivandet av Björns projekt. Vårt antagande är dock endast baserat på de tolkningar vi gjort utifrån det Björn berättat, vi kan endast tolka det Björn säger och inte veta vad varken han eller lekmannaövervakarens egentliga projekt är (Cuff & Payne:1996).

Björn ser lekmannaövervakarens roll som något positivt, han påstår sig uppleva att lekmannaövervakningen hade en positiv inverkan för honom. Insatsen var bra för honom då han berättar att relationen med lekmannaövervakaren och honom var mer avslappnad än de relationer han haft till myndighetspersoner och poliser. Björn berättar även att han upplevde det som att lekmannaövervakaren visste precis vad som rörde sig i hans huvud. Björn berättar att *"det viktiga tror jag är att de är vanliga människor"* (se bilaga 3), så han har tidigare negativa erfarenheter av myndighetspersoner och poliser och att lekmannaövervakaren även varit en hjälp för honom kring hans dyslexi och de problem denna diagnos ställt till med.

Ingvar stod senast under övervakning 1997 och arbetar idag själv som lekmannaövervakare samtidigt som han arbetar på KRIS – en organisation för före detta kriminella som vill komma tillbaka till samhället. Ingvar berättar att han haft en kriminell livsstil under 35 år och stått under övervakning en stor del av sitt liv. Han anser att det finns vissa brister med lekmannaövervakares uppdrag då han själv som lekmannaövervakare går efter det han hade behövt och skulle vilja ha, således kan vi anta att Ingvars projekt är att ge sina klienter det han själv behövde och ville ha när han stod under övervakning. Detta är endast en tolkning av det Ingvar berättar och vi kan inte veta vad Ingvars egentliga projekt är.

Ingvar berättar att under tiden han stod under övervakning så träffade han endast sin lekmannaövervakare en gång, vi har därför valt att koncentrera oss på hans synvinkel av övervakningen i allmänhet samt synvinkeln han har idag angående lekmannaövervakares uppdrag. Ingvar berättar att han under tiden han stod under övervakning såg ner på alla och ville gå sin egen väg. Han säger att han spydde galla på frivården då han inte ansåg att de gjorde sitt jobb. Idag påstår han att det var honom det var fel på under övervakningsperioden och inte frivården, han framhåller att han endast hade en tjänsteövervakare då han var besvärlig med att sköta kontakten med frivården. Idag är Ingvar lekmannaövervakare till fyra

personer, han berättar att han i dagsläget inte har en kontrollerande funktion utan en medmänniska till sina klienter. Ingvar anser att en lekmanövervakare bör ha en hjälpsam roll, samt att lekmanövervakaren bör brinna för att hjälpa folk.

Ingvar berättar att han inte upplevde det som att det var frivårdens förtjänster att han beslöt sig för att börja leva ett laglydigt liv. Han säger att han var uppväxt i en dysfunktionell familj och under ett fängelsestraff gick hans mamma bort, han frågade sig själv därefter om han ville spendera resten av livet i fängelse. När svaret blev nej berättar han att han flydde till Svensson-livet han alltid sett ner på, *"hade jag visst vad som fanns där ute i samhället hade jag kanske slutat tidigare"* (se bilaga 3). Ingvar ger uttryck för att en socialassistent som besökte honom i fängelset och erbjöd honom behandling på Provita behandlingshem gjorde ett intryck på honom och idag är de nära vänner. Sedan behandlingens slut har Ingvar varit drogfri. Han berättar att han redan var motiverad till att förändra sin livssituation när socialassistenten kom med erbjudandet *"jag var så trött på det"* (se bilaga 3).

Utifrån det Ingvar berättar kan vi anta att Ingvars typifieringar av begreppet övervakare har förändrats från när han stod under övervakning fram till i dagsläget då han redogör för sina upplevelser av övervakning utifrån två olika synsätt. Hans syn på övervakning tycks ha ändrats markant från när han stod under övervakning i jämförelse med idag när han själv är lekmanövervakare. Ingvar berättar exempelvis att han tidigare ansåg att han hade en negativ inställning till frivården och det arbete som bedrevs där, medan han idag kan se att anledningen till att hans negativa inställning gentemot frivården låg hos honom själv. Han berättar även att han tidigare ansåg att ett "Svenssonliv" inte var något att sträva efter, idag lever han det "Svenssonliv" som han tidigare föraktat så högt. Vi kan utifrån det Ingvar berättar endast göra tolkningen att hans typifieringar av begreppet övervakare har förändrats, vi kan inte veta att hans typifieringar verkligen har förändrats då vi inte har tillgång till hans egentliga upplevelser av fenomenet utan endast det han berättar för oss (Cuff & Payne:1996). Anledningen till denna antagna förändring av Ingvars typifieringar kan vi anta bland annat berodde att Ingvars mamma gick bort under tiden han satt i fängelse, vilket enligt honom själv ledde till att han började en förändringsprocess mot ett laglydigt liv då han kom till en insikt att han inte ville spendera hela sitt liv i fängelse. Han berättar vidare att motivationen var en nyckelfaktor för att han skulle kunna förändra sin livssituation, därav tolkar vi det Ingvar berättar som att det var kombinationen av att han var motiverad och att hans mamma gick bort som låg till grund för att Ingvars typifieringar förändrades.

Forskningen styrker det Björn säger om att relationen till lekmanövervakaren haft en påverkan i hans förändringsprocess och valet att inte återfalla i brott (Brå, 2012). Vi kan därav anta att det fanns många olika faktorer som spelade in för Björn i valet att inte återfalla i brott, dels motivationen och dels den goda relationen till lekmanövervakaren. Björn framhåller precis som Ingvar och lekmanövervakaren Göran att motivationen är en nyckelfaktor för att en individ inte ska återfalla i brott eller missbruk. Är det så att framgången av frivårdens insatser är starkt beroende av hur pass motiverad klienten är? Kanske är det så att frivårdens införande av RBM och KBT-orienterat arbete med klienterna kommer att leda till att återfallsfrekvensen minskar då dessa metoder syftar till att skapa en motivation hos klienten (a.a., 2012).

6.10 Före detta kriminellas upplevelser av lekmanövervakares uppdrags syfte

Björn framhåller att syftet med lekmanövervakning från Kriminalvårdens sida är i form av ren tillsyn, stöttning och uppbackning. Han berättar att personer som varit inlåsta för att undergå behandling eller sitta av ett fängelsestraff är väldigt ensamma när de kommer ut. Under tiden de är inlåsta är de skyddade och när de kommer ut blir verkligheten annorlunda och många känner sig ensamma. Björn berättar att det inte gick att umgås med de gamla vänner han haft efter behandlingstidens slut och därför var det skönt att han hade en lekmanövervakare att prata med. Björn berättar att han var motståndare mot myndigheter som socialen och Kriminalvården och han berättar att han inte är ensam om denna ståndpunkt, därför anser han att det är positivt att lekmanövervakarna är vanliga människor och inte myndighetspersoner. Den lekmanövervakare som Björn blev tilldelad var likasinnad och hade samma bakgrund som Björn med ett tidigare missbruk och detta anser Björn vara positivt för att bibehållandet av hans nykterhet. I brottsförebyggande rådets rapport framkommer det, precis som Björn säger, att lekmanövervakare som har egna erfarenheter av missbruk kan hjälpa klienterna och visa en annan väg än vad frivårdsinspektörerna kan (Brå, 2012). Vad hade hänt om Björn endast haft en tjänstemannaövervakare utan erfarenhet av missbruk? Hade Björn fått det stöd han behövde för att upprätthålla sin nykterhet? Björn framhåller att hans lekmanövervakares före detta missbruk var till mycket stor hjälp för honom då han kände att lekmanövervakaren förstod hur det var att försöka hålla sig nykter. Björn ger uttryck för att matchningen mellan honom och hans lekmanövervakare spelade en avgörande roll. Vi kan dra antagandet att en bra matchning mellan lekmanövervakare och klient kan bidra till att båda parternas projekt blir enklare att genomdriva. Vi kan anta att om klient och lekmanövervakare har vitt skilda projekt, exempelvis att lekmanövervakaren vill genomföra sitt uppdrag med minsta lilla ansträngning och att klienten vill förändra sin livssituation så skulle detta kunna leda till att syftet med övervakningen går förlorat och att klienten inte får det stöd som behövs för att genomdriva sitt förändringsprojekt (Cuff & Payne, 1996). Björn berättar att motivation är en viktig faktor för att avhålla sig från att begå brott och han säger att *”det är min övertygelse”* (se bilaga 3), men även att vilka förutsättningar en individ har spelar roll för om individen avhåller sig från brott.

Ingvar berättar att han upplever syftet med lekmanövervakares uppdrag som en kontrollerande funktion. Han påstår att hans syfte som lekmanövervakare är att genom sina erfarenheter hjälpa andra människor att förändra sin livssituation.

6.11 Före detta kriminellas upplevelser av effekten av lekmanövervakares uppdrag

Björn berättar att han ställer sig frågande till de effekter lekmanövervakares uppdrag har då han säger att *”de kan inte trolla”* (se bilaga 3). Han berättar att det är mycket upp till individen själv om denne vill ta emot hjälpen lekmanövervakaren erbjuder eller inte. Björn berättar att han anser att det är viktigt att den individ som står under övervakningen är mogen för att ta emot hjälpen, oavsett vad för brott det gäller. Han berättar att individen måste *”knarka och suppa klart”* (se bilaga 3). Enligt Björn går det inte att sluta missbruka för någon annans skull så länge det finns minsta lilla vilja att fortsätta missbruka. Han berättar att det endast är den egna viljan som kan fungera som motivation för att sluta missbruka, han menar att det inte går att sluta missbruka för vare sig fru/flickvän eller barns skull. Björn berättar att

de individer som slutar för någon annans skull bibehåller sin nykterhet ett kort tag men sedan så kraschar allt. Han berättar att han själv slutade för sin fru och sin sons skull och att det fungerade ett tag, men att det inte höll hela vägen då han inte gick in helhjärtat för det, ”*man måste själv vilja*” (se bilaga 3). Han framhåller dock att om en individ döms för en engångsgrej så skulle möjligtvis lekmannaövervakares uppdrag ha en effekt, Björn poängterar dock att han inte har någon kunskap om hur det är att vara dömd för ett brott som är en engångsgrej då han säger att för kriminella individer som även är missbrukare så ligger motivationen till att sluta hos individen själv och att ingen utomstående kan påverka detta. Björn berättar att för den som är motiverad och vill förändras så är lekmannaövervakaren ett stort stöd men säger samtidigt att även myndigheter kan vara till hjälp för den som vill sluta missbruka eller avhålla sig från brott så länge individen själv vill detta. Björn berättar att han upplever att hans syn på myndigheter har förändrats då han berättar att de socialsekreterare han mötte på Socialförvaltningen gav honom ett bra bemötande. Han säger även att denna inställning går att förändra om individen själv vill men att det tar lång tid och att det inte händer över natten.

De negativa effekter som Björn påstår sig uppleva kan finnas av lekmannaövervakares uppdrag är att de yngre individer som står under övervakning lätt kan dribbla med lekmannaövervakarna, de kan lura och ljuga för lekmannaövervakarna utan att lekmannaövervakarna uppfattar detta. I annat fall berättar Björn att han inte upplever några negativa effekter utan att de negativa effekterna kan synas i den yngre åldersgruppen då han menar att de fortfarande är omogna och inte är färdiga med sitt missbrukande och sin kriminella livsstil. Återigen påpekar Björn att det är motivationen som är den avgörande faktorn i förändringsprocessen, Björn förklarar dock aldrig var motivationen kommer ifrån. Eftersom Björn redan var motiverad innan han blev dömd för de brott han hade begått kan vi anta att det inte var frivårdens insatser som bidrog till motivationen. Björn säger att man måste ”*knarka och supa klart*” och Ingvar berättar att ”*jag var så trött på det*” (se bilaga 3), är det denna insikt och trötthet som måste till för att en individ ska kunna förändra sin livssituation? Och hur kan Kriminalvården arbeta för att deras klienter ska uppnå denna insikt om det nu är denna som är avgörande? Det tycks förekomma en konsensus av common sense-kunskaperna om att motivation är avgörande för om en individ återfaller i brott eller inte i de före detta kriminellas gemensamma sociala verklighet (Cuff & Payne, 1996). Ingvar och Björn är överens om att det inte är någon annan än individen själv som kan förändra dennes livssituation, däremot berättar Björn att hans lekmannaövervakare hade en stöttande roll i hans förändringsprocess.

Ingvar berättar att han inte upplever effekten av återfall i brott av frivårdens insatser under en övervakning som speciellt stora eftersom att klienten många gånger inte frivilligt vill besöka frivården. Han anser dock att de klienter han idag är lekmannaövervakare åt står så pass nära honom i vardagsarbetet att han kan se en effekt. Ingvar anser att frivårdens program är bra men han ställer sig frågande till om effekten blir bra när klienterna känner sig tvingade att gå dit. Han anser att det ska vara frivilligt och att det är motivationen hos en själv som spelar roll, dock berättar han att om insatserna hade varit frivilliga så skulle det kunna finnas en risk att det inte varit någon deltagit i frivårdens insatser.

Ingvar berättar att han anser att lekmannaövervakares uppdrag är positivt men han anser att något saknas i uppdraget, dock kan han inte komma på några förbättringsförslag förutom en högre ersättning.

6.12 Före detta kriminellas upplevelser av hur lekmannaövervakares uppdrag kommer se ut i framtiden

Björn hoppas att lekmannaövervakning kommer att finnas kvar i framtiden då han anser att uppdraget är någonting positivt. Björn poängterar att det är viktigt att individer som står under övervakning får göra vissa saker själv, *"det får ju inte bli god man av det"* (se bilaga 3). Han berättar att det är viktigt att individen som står under övervakning utför grovjobbet själv och att lekmannaövervakaren inte skall hjälpa till för mycket, lekmannaövervakaren skall exempelvis inte ta egna kontakter med Socialtjänst eller frivård, detta anser Björn är bäst om individen själv gör.

Björn anser att det går att förbättra lekmannaövervakares uppdrag på så vis att lekmannaövervakaren skulle ha någon att vända sig till, som en sorts handledning, detta så att de snabbt kan få tag på information och vidarebefordra denna till sin klient. Enligt Björns erfarenhet är många individer som står under lekmannaövervakning vilslna och de vet inte var de skall vända sig med olika problem och frågor de har. Han säger att det är tillräckligt att lekmannaövervakaren förklarar och ger information gällande var individen skall vända sig med olika problem och frågor och att individen som står under lekmannaövervakning sedan får utföra arbetet själv, *"att de bara finns där, det tror jag"* (se bilaga 3).

Ingvar berättar att lekmannaövervakares uppdrag är bra men han anser att lekmannaövervakarna ska ha en kontrollerande funktion, vara utbildade och möjligtvis ha ett eget tidigare missbruk eller en tidigare kriminalitet. Han berättar att han själv vet precis hur klienterna känner sig när de sitter framför honom då han själv har varit i samma situation. Han framhåller därför att han värdesätter de egna erfarenheter han har, vilka han använder sig av i sitt arbete som lekmannaövervakare samtidigt som han utgår från sig själv i arbetet.

Precis som Ingvar säger visar forskningen att lekmannaövervakare med erfarenheter av missbruk kan vara till hjälp för klienterna då de kan bidra med andra kunskaper än frivårdsinspektörerna. Vi kan här se att det råder en konsensus mellan den vetenskapliga och vardagliga verkligheten eftersom att forskningen och vår informant tycks vara av samma uppfattning gällande lekmannaövervakares erfarenheter av missbruk. Att det råder en konsensus är en produkt av att forskaren tycks ha antagit de *"sekundära konstruktionerna"* och använt sig av *"grundläggande"* begrepp vilka har en innebörd på common sense-nivå (Cuff & Payne, 1996).

7. SLUTDISKUSSION

Syftet med vårt examensarbete har varit att undersöka om lekmannaövervakares uppdrag har någon egentlig brottspreventiv effekt, samt att undersöka syftet med användandet av lekmannaövervakare som insats. Fokus har legat på att undersöka ovanstående utifrån tre olika perspektiv, frivårdsinspektörers, lekmannaövervakares samt före detta kriminellas synvinklar.

Vi har genom vår analys av våra intervjuer utifrån tidigare forskning samt Alfred Schutz fenomenologiska teoretiska perspektiv besvarat vårt syfte och vår frågeställning i arbetet. Innan arbetets början ställde vi oss frågande till varför Kriminalvården använder sig av frivilliga samhällsarbetare i utförandet av en straffpåföljd, var det en smidig lösning för att avlasta tjänstemännen på frivården i deras arbete eller var det endast en historisk kvarleva? Det framgår i vårt arbete att frivårdsinspektörer, lekmannaövervakare och före detta kriminella har relativt olika syn på anledningen till användandet av insatsen. Under våra intervjuer med frivårdsinspektörerna framhöll de att syftet med lekmannaövervakare som insats var att klienterna skulle få en prosocial och stöttande kontakt med en utomstående individ samtidigt som denna individ har en kontrollerande funktion i påföljdssystemet. Frivårdsinspektörerna påpekar även att lekmannaövervakare kan fungera som en avlastning för frivårdsinspektörerna i deras arbete då uppdraget i princip lämnas över helt till lekmannaövervakaren vid förordnandet av en sådan. Frivårdsinspektörerna ger uttryck för att det förekommer en press att förordna så många lekmannaövervakare som möjligt och att detta gör att kvaliteten i arbetet går förlorat till förmån för kvantiteten. Vid prioriteringen av en kvantitet istället för en kvalitet vid förordnandet av lekmannaövervakare kan vi dra slutsatsen att det finns en risk att fara uppstår. En allt för stor fokus på kvantitet i förordnandet kan leda till att syftet med lekmannaövervakare som insats går förlorat och att lekmannaövervakaren inte har den professionella kapacitet som behövs för att hantera de problem en klient med multiproblematik kan ha, exempelvis tungt drogmissbruk. Frivårdsinspektörerna ger uttryck för att de skulle önska att förordnandet av lekmannaövervakare endast sker till lågriskklienter eller till specifika uppdrag, såsom att följa med på AA-möten. Frågan är hur en sådan modell skulle fungera, skulle detta leda till att fler frivårdsinspektörer måste anställas då lekmannaövervakarna inte längre skulle användas som en avlastning i frivårdsinspektörernas arbete? Om vi ponerar att Kriminalvården inför en modell som liknar det som frivårdsinspektörerna beskriver som önskvärd och att Kriminalvården som en effekt av detta skulle vara tvungna att anställa fler frivårdsinspektörer antar vi att detta skulle kunna leda till att Kriminalvårdens ekonomiska omkostnader hade ökat.

Vår idé om att användandet av lekmannaövervakare som insats är en historisk kvarleva bekräftar av en av frivårdsinspektörerna då hon anser att lekmannaövervakare som insats inte har någon brottspreventiv effekt, en syn som delas av de intervjuade lekmannaövervakarna. Frivårdsinspektören påpekar att användandet av lekmannaövervakare syftar till att allmänheten skall få insyn i påföljdssystemet. Vi ställer oss frågande till hur stor insyn allmänheten egentligen får i påföljdssystemet då en av de lekmannaövervakare vi intervjuade berättade att lekmannaövervakaruppdraget är ett ensamt uppdrag och att kontakt med frivården endast etableras en gång i månaden. En lekmannaövervakare är trots allt en enda enskild individ, inte hela allmänheten. Att lägga ett ansvar på lekmannaövervakaren att se till att allmänheten har insyn i dennes uppdrag är både obefogat och omöjligt, för hur ska en lekmannaövervakare kunna berätta detaljerat om sitt uppdrag då det kan finnas en risk att denne bryter sin tystnadsplikt genom att berätta för mycket?

De brottspreventiva effekterna av lekmannaövervakares uppdrag är oklara. Forskning har visat att en bra och tät kontakt mellan klient och övervakare minskar risken för återfall i brott under övervakningsåret, desto tätare kontakt desto bättre effekt. Detta samtidigt som forskning visar att risken för återfall i brott minskar i de fall frivårdsinspektörerna kan arbeta KBT-orienterat med sina klienter. Frågan är dock om samhället är redo för en förändring som innebär att staten bör lägga ner resurser på något som enligt forskning kan fungera som en brottspreventiv åtgärd, det vill säga KBT-orienterat arbete av frivårdsinspektörerna, eller förlitar sig allmänheten på att lekmannaövervakares arbete kan ge samma effekt som en tjänstemans arbete?

Våra informanter påpekar att om klienten är motiverad så kan en lekmannaövervakare vara en stöttepelare i förändringsprocessen hos klienten. De anser även att lekmannaövervakare som har egna erfarenheter av kriminalitet och/eller missbruk kan vara en tillgång för klienten och att lekmannaövervakarna kan bistå med kunskaper och lärdomar om hur en förändringsprocess kan upplevas, vilket frivårdsinspektörerna inte kan göra. Informanterna berättar att viljan måste finnas där och om viljan finns så är det en trygghet för klienten att ha en utomstående prosocial kontakt att luta sig mot när klientens motivation att hålla sig laglydig sviktar. Vi drar därför slutsatsen att det först är när klienten är motiverad till att hålla sig laglydig som en lekmannaövervakares arbete kan ha någon egentlig brottspreventiv effekt.

Våra informanter anser att det är viktigt att lekmannaövervakarna är vanliga människor och inte myndighetspersoner då klienterna ofta känner ett förakt gentemot myndigheter, baserat på deras tidigare erfarenheter. Av denna anledning anser vissa av våra informanter att den kontrollerande funktionen av lekmannaövervakarens arbete ej bör utökas då det kan skada förtroendet mellan lekmannaövervakaren och klienten. Informanterna framhåller även att matchningen mellan klient och lekmannaövervakare är viktig för att parterna skall få en så god relation som möjligt, de anser att kemin är mycket viktig för övervakningens framgång och för att effekterna skall bli positiva. Vid en god kemi parterna emellan finns det, enligt våra informanter, erfarenheter av att kontakten mellan lekmannaövervakare och klient bibehålls efter övervakningens slut. Vi kan därav dra slutsatsen att det är viktigt att lekmannaövervakarna är vanliga människor och inte professionella myndighetspersoner och att kemin mellan parterna spelar en stor roll då det tycks vara den avslappnande relationen mellan lekmannaövervakare och klient som är avgörande för att positiva effekter ska kunna uppnås i uppdraget.

Ett återkommande tema i våra intervjuer är att en lekmannaövervakares uppdrag tycks vara mycket flexibelt och ensamt, vilket innebär att lekmannaövervakaren själv kan bestämma över uppdragets utformning. De krav som finns från frivårdens sida på lekmannaövervakaren är att kontakt skall etableras minst var tredje vecka, dock framkommer det kritik gentemot frivården då det inte finns någon kontroll av att lekmannaövervakaren sköter överenskommelsen och att lekmannaövervakaren kan missköta sitt uppdrag utan att detta kommer till frivårdens kännedom. Vi drar därför slutsatsen att uppdraget kan förbättras genom att kontakten mellan frivården och lekmannaövervakaren intensifieras då det skulle kunna leda till att samarbetet mellan frivård och lekmannaövervakare stärks och att detta i sin tur skulle kunna leda till en större kontroll av lekmannaövervakarens arbete så att risken för misskötsamhet minskar. Forskningen visar att de brottspreventiva effekterna av lekmannaövervakarens arbete skulle kunna öka i det fall lekmannaövervakarna involveras i frivårdsinspektörernas KBT-orienterade arbete. Vi anser dock att det är väsentligt att lekmannaövervakarnas bibehåller sin vardagliga och medmänskliga karaktär för att de inte skall framstå som myndighetspersoner.

Andra förbättringsförslag som framkommer i våra intervjuer är att lekmannaövervakarna efterfrågar en bättre utbildning då de anser att den i dagsläget är bristfällig. Något som lekmannaövervakarna även poängter är att de anser att ersättningen bör höjas då de tycker att de lägger ner mer tid och engagemang än de får betalt för. I våra intervjuer framkommer även att det skulle bli enklare för frivårdsinspektörerna att ställa krav på lekmannaövervakarna om de hade en högre ersättning då frivårdsinspektörerna anser att det i sådant fall skulle vara mer befogat. Vi kan inte dra någon slutsats om ersättningen behöver höjas eller ej då det personliga engagemanget varierar kraftigt bland lekmannaövervakarna. Vi kan anta att vissa av lekmannaövervakarna lägger ner långt mer arbete än andra då våra informanter är eniga om att det finns stora individuella variationer av uppdraget, därför anser vi att alla lekmannaövervakare inte gjort sig förtjänt av en höjd ersättning. En höjd ersättning antar vi även skulle kunna locka till sig individer som vill utföra uppdraget av fel anledningar, den ekonomiska vinningen och att det personliga engagemanget därav skulle kunna ifrågasättas.

På det stora hela kan vi dra slutsatsen att lekmannaövervakauppdraget framhålls som positivt och meningsfullt utifrån de olika perspektiv vi undersökt. Vi kan inte se att det finns några egentliga brottspreventiva effekter av en lekmannaövervakares arbete då de mest tycks fungera som en medmänniska i klientens svåra livssituation. Framgången av uppdraget handlar till stor del om hur motiverad klienten är att förändra sin livssituation, trots detta anser vi att uppdraget bör finnas kvar eftersom det inte förekommer några egentliga negativa effekter av uppdraget och det kan för en motiverad klient göra skillnad. En förändring av uppdraget anser vi dock kan vara på sin plats då lekmannaövervakarna i dagsläget tar över frivårdsinspektörernas brottspreventiva arbete, vilket vi endast anser bör ske i de fall klienten redan är motiverad att inte återfalla i brott, en så kallad lågrisk klient. En högrisk klient med multiproblematik kan antas behöva frivårdsinspektörens professionella KBT-orienterade arbete för att, om möjligt, bli motiverad till en förändring. Bland vissa högrisk klienter anser vi dock att en lekmannaövervakare med egna erfarenheter av exempelvis alkoholmissbruk kan ha ett specifikt uppdrag att exempelvis följa med denna högrisk klient på AA-möten trots att det brottspreventiva arbetet är frivårdsinspektörens ansvar. Avslutningsvis anser vi att en lekmannaövervakare i enstaka fall kan göra skillnad för en klient och därför ser vi ingen anledning till att uppdraget skulle försvinna helt.

8. REFERENSLISTA

8.1 Tryckta källor

- Berman A, (2010) *Kasta in ut barnet med badvattnet!* I: Berman A H, Farbring C Å,(Red) *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (1:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman A (2012) *Social research methods* (4:e upplagan). Oxford: Oxford University Press
- Cuff E.C, Payne G.C.F (1996) *Samhällsvetenskapliga perspektiv* (1:a upplagan). Göteborg Korpen.
- Ekbohm T, Engström G, Göransson B (2011) *Människan, brottet, följderna: kriminalitet och kriminalvård i Sverige* (7:e upplagan). Stockholm: Natur och kultur.
- Engström G, (2010) *Det frivilliga samhällsarbetet*. I: Berman A H, Farbring C Å,(Red) *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (1:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Farbring C Å, (2010) *Minska antalet återfall*. I: Berman A H, Farbring C Å,(Red) *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (1:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Olsson H, Sörensen S, (2011) *Forskningsprocessen – Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Svensson K, (2001) *I stället för fängelse?: en studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård* (1:a upplagan). Lunds Universitet.
- Svensson K, (2010) *Frivård. Återfallsprevention* .I: Berman A H, Farbring C Å,(Red) *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (1:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Yin R. K (2013) *Kvalitativ forskning från start till mål* (1:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.

8.2 Elektroniska källor

- Brottsförebyggande rådet , (2012:9) *Lekmannaovervakare inom frivården*. > http://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800015007/1339408430086/2012_09_Lekmannaovervakare_1.pdf< (2014-03-31)
- Kriminalvården, (2012) *Lekmannaovervakare och förtroendemän inom Kriminalvården*. > http://www.kriminalvarden.se/upload/frivard/4060_Folder_Lekmannaovervakare.pdf< (2014-03-31) beställningsnummer: 4060.

BILAGA 1

Intervjufrågor

- 1. Hur tror du att en lekmanövervakares arbete ser ut och vad har du för upplevelser kring arbetet?**
- 2. Vad tror du syftet är med lekmanövervakare som insats?**
- 3. Hur ser du på lekmanövervakarens roll?**
- 4. Vad tror du är effekterna av lekmanövervakare som insats? Positiva/negativa?**
- 5. Hur tror du att uppdraget kommer att se ut i framtiden? Vad ser du för fördelar och nackdelar med fortsatt användning av insatsen?**

BILAGA 2

Frivårdsinspektör Stina:

Hur tror du att en lekmannaövervakares arbete ser ut vad har du för upplevelser kring arbetet?

"Det är oerhört individuellt, går inte att generalisera." Det ser olika ut. Vissa lägger ner tid och engagemang, vissa inte. Vissa lekmannaövervakare kan vara svåra att samarbeta med.

Har du några favoritlekmän?

Jag har en handfull som jag återkommer till, de har max 3 uppdrag/ lekmannaövervakare. Tips förekommer kollegor emellan *"han är bra med ungdomar till exempel"*. För några år sen kom en siffra, vi skulle förordna 70 procent av alla ungdomsklienter till lekmannaövervakare. Vi kom aldrig upp till den siffran i gruppen på grund av att klienterna många gånger har en multiproblematik. Vissa klienter vill hellre vara kvar på tjänsten. Idag är siffran ändrad till något jag inte vet, eller det kanske inte ens finns någon siffra. Men när man säger att 70 procent ska ha lekmannaövervakare - då handlar det bara om statistik. *"Då är det fel tycker jag. Det är inte det det handlar om mängden, det är kvalitet."* Lekmannaövervakare ska vara mindre myndighetsaktiga.

Vad tror du är syftet med lekmannaövervakare som insats är?

Det ska vara ett extra stöd i sociala situationer. Att motivera klienterna till en positiv fritid. Ett stöd helt enkelt. Ibland släpper man inte klienten helt då de ringer och man behöver påminner om att deras lekmän finns. Lekmännen ska också vara en förebild.

Fungerar lekmannaövervakaruppdraget?

"Jag är skeptisk". Många klienter har en multiproblematik och det är inte rätt mot lekmannaövervakaren som inte har någon vana överhuvudtaget utan bara gör det av ren vilja. Det är inte rätt mot klienten heller. En funktion fylls vid en lågrisk klient – *"då är det läge"*. Jag tycker att statistik ska skippas och vet inte varför statistik uppifrån kommer.. Ungefär en fjärdedel eller en tredjedel av mina klienter har lekmän.

Högre arvoden kan göra att vi får hit lekmannaövervakare som bara gör det för pengarna. Men ibland kan jag tycka det är löjligt när man hör hur engagerad en lekmannaövervakare är, då skulle jag vilja skjuta till med extra pengar.

Är det svårt att få tag i lekmän?

Det finns flera hundratals i registret, folk som hört av sig och vill bli lekmannaövervakare. Vi har nästan för många, många sitter utan uppdrag. Man använder de man vet är bra. En vuxen person klienterna har förtroende för är ju det bästa istället för att ta från registret. Men de kan också komma med helt fel förslag.

Finns det kriterier på lekmän?

De ska inte ha varit dömda de senaste 10 åren. De får ha förekommit i misstankeregistret om det varit exempelvis en fortkörning. Det ska vara en socialt ordnad person.

Hur ser du på rollen som lekmannaövervakare?

En god förebild, ett extra stöd, beroende på vad klienten har för behov, ibland fritidsaktiviteter. En extra resurs, men inte i alla läger.

Hur länge har du dina klienter på tjänsten?

Tiptopp tre månader, sex månader är nog mer normalt.

Hur ser du på effekterna av en lekmannaövervakares arbete?

En god effekt är när klienten känner förtroende och om de fortfarande har kontakt efteråt. Om det faller i god jord.

Men det går inte att generalisera om lekmannaövervakare hjälper mot återfall i brott, det är

mycket individuellt. Det ska klicka i kemin. *”De flesta fall är det vinster med det, i några fall spelar det ingen roll.”*

Finns det någon statistik?

Tror inte det finns någon pågående statistik, men brottförebyggande rådets är nog den enda. Kanske hälften av de jag har på tjänsten är återfallare.

Hur tror du framtiden med uppdraget ser ut? Vilka fördelar och nackdelar finns?

Det är ett gammalt tänkt från sjuttioalet. Då såg det helt annorlunda ut för handläggarna också. Det kommer förmodligen försvinna men inte helt säker på att de kommer göra det för vi kommer få mer och mer att göra, och då blir lekmanövervakarna en avlastning. Och det är syftet, avlastning, en extra resurs för klienten. Kan finnas vinster med lekmanövervakare som haft eget missbruk, erfarenhet av kriminalitet, skinn på näsan.

Vad berättar du för lekmanövervakaren?

Bara kort om klienten. Brukar be klienten att själva berätta om sin dom. Lekmanövervakare får uttrycka vem och hur de vill jobba. Kvinnor, knark, inga sexualbrottsdömda exempelvis.

Finns det utbildning för lekmanövervakare?

Det finns lite utbildning, det ser olika ut i olika regioner. Förr bjöd vi hit lekmanövervakare två gånger om året men sen blev det inte av mer. Från och med nu ska alla nya bjudas in på informationstillfällen, det finns två tillfällen. Mer info och stöd och så ingen lärande kurs. Det finns ingen strukturerad form.

Handledning sker flytande på telefon och mail. Jag tycker de borde ha mer utbildning. En grundutbildning på en heldag så de blir *”certifierade lekmanövervakare.”* Och regelbundna träffar, två gånger om året. Det är det ultimata och det efterfrågas med.

Frivårdsinspektör Anna:

Hur tror du att en lekmanövervakares arbete ser ut och vad har du för upplevelser av arbetet?

Jag tror det är ganska varierande. Vissa övervakare håller sig till kontraktet och ses varannan vecka med telefonkontakt där emellan. Vissa är mer engagerade och gör mycket mer beroende på relation till klienten. Känner de varandra sen tidigare blir det kanske en djupare kontakt. Det är nog mest stödsamtal, följa med på soc, fika, AA-möte, promenad. Jag brukar säga träffas en gång i veckan första månaden och sen glesas ut det till varannan vecka.

Vad tror du är syftet med lekmanövervakare som insats?

Syftet är ju att allmänheten ska få insyn i hur påföljdssystemet funkar, det är grundtanken från början. Syftet är att klienterna ska få stöd i en förändringsprocess, men även att avlasta oss. Detta är inte uttalat och det är inte mitt syfte. Det blir ett utvidgat kontaktnät, och man får en prosocial kontakt.

Hur ser du på lekmanövervakarens roll?

En stöttande roll, ett socialt stöd. En hjälp i att bibehålla drogfrihet kan lekmanövervakare med erfarenhet eller jobb med missbruk vara. Kontrollfunktion ligger även i själva uppdraget. *”Vare sig övervakaren eller klienterna ser det”*

Hur gör du i förordnadet av lekmanövervakare?

Ibland använder jag samma lekmanövervakare igen. Men det händer inte jätteofta. Jag försöker hitta någon som passar just den här klienten. Det blir många nya övervakare. 40 procent av mina klienter har lekmanövervakare. Vissa har mer omfattande insatsbehov, vissa är turbulenta och på behandlingshem med kontraktsvård, vissa av de klienterna behåller

man själv då de har så många andra kontakter. Lågriskklinter – där det finns lite att jobba med, de får lekmanövervakare ganska snabbt.

Funkar övervakningen bra får de flesta en lekmanövervakare.

”Vi ska inte bara förordna för sakens skull, utan det ska ju finnas en viss poäng med det.”

Vad tror du att syftet är uppifrån huvudkontroet?

En historisk kvarleva, att allmänheten ska ha insyn i hur det fungerar med påföljderna, att ideellt arbete ska in. För jag ser inte i dagsläget funktionen med lekmanövervakare. Jag tror att ideella krafter från början var frivården. Skyddsvärnet. Skyddskonsulenter. Det är mest en gammal förlegad kvarleva från tidigare i mångt och mycket.

Vad tänker du om själva uppdraget?

I vissa fall är det jättebra med de som kan så mycket mer än en själv kan. *”Det är ovärderligt”* om övervakare kan gå med på AA-möten osv, om de har egna erfarenheter av missbruk. Sen har vi vissa psykiskt sjuka klienter där övervakaren kan åka hem till klienten för att träffa de där. Men det är ju stöd och kontroll men det finns inget arbete med förändring. Och där ser jag bristen. För vi ska jobba med RBM, risk behov mottaglighet, vi ska jobba med kriminogena faktorer, områden med koppling till återfall i brott. Mer KBT inriktat. De kan inte övervakarna göra och ska inte göra för då ska de ju ha betalt för det. En övervakare borde bli ett komplement, men idag blir det mer att man lämnar över ärendet.

Vi bidrar till förändringsarbetet och lekmanövervakare bör vara som ett komplement. De borde ha vissa specifika uppdrag, exempelvis den här klienten behöver någon som skulle följa med honom på AA-möten, att man förordnar med ett sånt syfte. Förutom på lågriskklinter.

Vad tror du effekterna av lekmanövervakare som insats är?

Det tror jag inte är brottsförebyggande. Att ha övervakning i både frivård och lekman har forskning visat ha noll effekt på återfall i brott. Tror inte de har lekmanövervakare i Canada. Positiva effekter kan vara att lekmanövervakarna är ett stöd. De negativa effekterna kan vara om kontakten blir ostrukturerad och man tappar målen, de flyter ut i sanden. Klienten kan missköta sig ganska rejält, det är svårt att kontrollera lekmanövervakarnas arbete.

Hur tror du uppdraget kommer se ut i framtiden?

Fördelen med att fortsätta – det frigör tid för oss att arbeta med högriskklinter. Men också som komplement för att gå med på möten, eller fritidsaktiviteter. Ett uppdrag för att följa upp vissa områden, men inte alla generellt. Uppdraget kan bli lite för stort och lite för svårt *”och vad är det för poäng med det egentligen”*. De ska inte rent ta över vårt jobb *”för det är ju egentligen det de gör idag”*.

”Syftet är att det ska vara en lekman, det ska inte vara en professionell. Varför det nu ska vara det. Men då går ju syftet förlorat om lekmannen blir professionell.”

Jag tror inte höjt arvode spelar någon stor roll i engagemanget.

BILAGA 3

Före detta kriminell Björn:

Jag hade lekmannaövervakare för fem år sen, jag hade övervakare i två år. Blev dömd till kontraktsvård, då kom han in i bilden. Rättvisan hann ikapp mig när jag var i behandling för alkoholmissbruk och rättegångarna kom ikapp mig när jag var i vård. Har bara haft en övervakare. Dömdes för rattfylleri, våldsbrott osv.

Vad har du för upplevelser av lekmannaövervakares arbete?

Jag ser positivt på det särskilt då min lekmannaövervakare var som handplockad för mig. Han är min vän än idag, matchningen var mycket bra så har bara varit positivt för mig. Han är min sponsor. *"För mig har det varit bra just med honom därav att vi har haft fortsatt kontakt"* han var min vägledare i början, jag ville själv tillbaka i livet. Det var mer en formell grej *"nu är jag inte din övervakare längre"*.

Hur såg början av övervakningen ut?

Jag var ju inlåst i början, snacka med honom i telefon. Men när jag blev utsläppt träffa jag honom. Var på Kriminalvården en gång, sen var det han. Vi hördes varje vecka, snacka och träffades några gånger i månaden. Det var fullt upp med min son och jobb och komma tillbaks till allt det. Det var mest uppbackning i min nykterhet. Det är klart han hade ju sin uppgift också, men så har aldrig jag sett det. Jag bad själv om vård så jag var ju motiverad när vi började. Jag kom in på behandling via socialen, och sen omvandlades det mitt i alltihopa till kontraktsvård på Provita. Det var så jag fick tag i min lekmannaövervakare, det var min terapeut som tog fram honom för de är goda vänner sen förr.

Vad tror du är syftet med lekmannaövervakare som insats?

Från Kriminalvårdens sida är det ren tillsyn, stöttning och uppbackning. Det blir väldigt ensamt är man kommer ut, därinne är det ju skyddat. Men sen blir det ensamt. Det går inte att umgås med de gamla vännerna. Då är det skönt att ha någon och sen som jag var ju motståndare mot myndigheter som socialen, så den synpunkten är jag inte ensam om, då är ju vanliga personer övervakare, det är inte myndighets... eh.. Och det här med likasinnad, funkade bra eftersom min lekmannaövervakare hade liknande bakgrund som jag. Och att jag ville själv. Den dagen jag blev fri och skild och tog min son sen har det varit bra. Motivationen hos mig själv måste finnas, *"det är min övertygelse"*. Sen är det förutsättningar också. Intresset om motorcyklar har jag kvar.

Hur ser du på lekmannaövervakarens roll?

För min del var det bra, inte det här myndighets.. det blir mer avslappnat. Det är viktigt, man har haft så mycket med poliser och... Min han visste ju precis vad som rörde sig i mitt huvud. *Vissa egenskaper?*

"Det viktiga tror jag är att de är vanliga människor" Neutralt, det tror jag på. Jag vet att det inte är en polis och ingen så utan det är en vanlig människa.. Min lekmannaövervakare vet vad jag menar va. Med min dyslexi osv. Där är övervakare bra.

Vad tror du är effekterna av lekmannaövervakare som insats?

Där tror jag *"de kan inte trolla"*. Det är mycket upp till personen själv om man vill ta emot det eller inte. Man ska vara mogen helt enkelt. Sen spelar det ingen roll om det är droger eller kriminalitet. Man måste knarka och supa färdigt. Så länge där finns någonting har jag inte sett någon sluta för någon annans skull, frun eller barnens, det går ett tag sen kraschar det. Jag var ju själv där, jag sluta, men inte helhjärtat, och då gick det liksom inte. *"man måste själv"*

vilja". Sen kanske det finns vissa som blir dömda för någon engångsgrej, ... ja... för det vet jag inte.. men kriminella med droger "*För alla oss i alla fall är det så*" det ligger hos en själv och det är ingen annan som kan få det så. För den som vill är övervakare ett stort stöd. Men det är det ju med myndigheter och så med ju, när man vill ta emot hjälpen. Jag har ju varit välkommen till socialen och så, när jag kom dit igen liksom så var de underbara, även sen när min son har behövt det med skola och ja... Så det har vänt, men det är ju också om man själv vill. Det är en lång väg tillbaks men det går.

Tror du att det finns några negativa effekter av lekmanövervakning?

Ja bland de yngre kan jag nog tänka mig det för de ser nog en möjlighet att de kan dribbla med de hur som helst. Men nej, annars inte. Men det är den gruppen. De har ju det omogna i sig. De är inte färdiga, så det spelar nog ingen roll vem. För de är omogna. Men det är väl de i så fall som tycker det, jag gör inte det personligen, men nu är jag gammal hahaha. Jag ser ju rakt igenom de "*jaja fortsätt du, hoppas du överlever*".

Tror du att lekmanövervakning kommer fortsätta användas och är det positivt eller negativt?

Jag hoppas de fortsätter använda det. Jag tror det är viktigt man får göra vissa saker själv, det får ju inte bli god man av det. Jag tycker det är viktigt att man får göra ett fotarbete själv. Men göra massa saker till de tycker jag är fel.

Kan man förbättra uppdraget?

Ja att övervakaren i sin tur kan ha någon att vända sig till om det. Att de snabbt kan få tag i information och vidarbefordra det. Många är ju vilsna, de vet inte vart man vänder sig, men det räcker de får det förklarar sen får de göra fotarbetet själv. Att de bara finns där, det tror jag.

Före detta kriminell Ingvar:

Stod under övervakning 97 sist. Annars har jag haft övervakning i hela mitt liv. Levtt kriminellt i 35 år. Idag är jag själv övervakare och ser då brister då jag går efter vad jag hade behövt och skulle vilja ha. Har haft både skyddstillsyn, villkorlig frigivning.

Hur tror du att lekmanövervakarens arbete ser ut och vad har du för upplevelser kring arbetet när du var övervakad?

Jag såg ner på allt och alla och ville gå min egen väg. Jag spydde mycket galla på frivården och tyckte att de inte gjorde sitt jobb men det var ju mig det var fel på det var inte de. Jag gjorde inget med övervakarna, det var att ringa. Jag har träffat en lekmanövervakare en gång. Jag fick bara en tjänstemannaövervakare för jag var besvärlig, ingen lekman.

Men de jag är övervakare till går jag ut och snackar med och lägger lite tid. Många i vårt boende. Jag har tre eller fyra uppdra. Jag tror jag fick en igår haha. Vi träffas en gång i veckan.

Hur upplever du den kontrollerande funktionen?

Jag ser mig inte som kontrollerande, utan som medmänniska.

Vad gjorde att du vände bana?

Min mamma gick bort. Uppfödd i dysfunktionell familj. Det var mycket våld i familjen. Mamma och jag vi träffades i smyg min pappa ville jag inte ha med att göra. Jag la skulden på honom att det var hans fel att jag var narkoman eftersom han själv var alkoholist. Då hände någonting, jag satt på malmöfängelset när hon dog. Jag ställde frågan till mig själv vill du bo på ett fängelse vill du dö på ett fängelse. Och en överdos var jag för feg för. Jag flydde till något annat till en Svensson som jag alltid sett ner på. Hade jag visst vad som fanns där ute i samhället hade jag kanske slutat tidigare.

Hade frivårdens övervakning någon inverkan?

Nej.. Det var en socialassistent som idag är en av mina bästa vänner, hon var väl 25 år och litta tanig och vägde väl 40 kilo och jag glömmer inte jag satt på malmöfängelset så kom hon så fråga hon om jag ville göra behandling och det ville jag på avenboken. Nej, sa hon, gamle man, vill du ha någonting så blir det Provita, annars kan du gå in i cellen och lägga dig igen och så muckar du när du ska mucka. Vad jag tyckte om henne idag det vill jag inte säga till er. Jag tog behandlingen och har varit drogfri sen dess.

Du var motiverad när hon fråga?

Absolut, jag var så trött på det. Men frivårdens insatser hade inte så mycket med det att göra. Jag har ju Kriminalvården att tacka att jag fick en chans till behandling. Det blev kontraktsvård.

Vad tror du är syftet med lekmannaövervakare som insats?

Från lekmannas sida är det kontroll. Men från min egen sida så ja det är väl kontroll det också. Mitt syfte är att försöka hjälpa de här killarna att bli ... Du ska höra av dig en gång i veckan så träffas vi en gång i veckan. Det känns bra att man kan hjälpa – mina erfarenheter hjälper mig i mitt arbete som lekmannaövervakare. Hade KRIS funnits innan hade jag kanske sökt mig hitåt. Efter tre år ute så var jag övervakare. Mitt första uppdrag var 2001.

Hur ser du på lekmannaövervakarens roll?

Den är väl hjälpande, brinner man inte för att hjälpa folk ska man inte vara lekmannaövervakare. Många tar sina släktingar för att glida undan och då mister det sitt syfte. Jag gjorde inte det själv, jag fick ju gå upp på frivården. Hade en dam som lekmannaövervakare som jag träffade en gång, en dam som flytta till Afrika sen hörde jag aldrig av frivården igen. Så gick det till på den tiden.

Vad tror du är effekterna av lekmannaövervakare som insats?

Många som går upp på frivården vill ju inte gå upp så effekterna tror jag inte blir så stora. Och eh... men jag ser ju effekten här men jag har ju de så nära mig. Att jag ska ordna jobb och bostad. Det häftigaste med dessa killar är när deras första lön kommer och de vill gå och betala av skulden. Det ville inte jag göra, betala skulder, då sa min blivande fru till mig att då kan du inte bo här. Då började jag betala mina skulder haha.

Tror du själva övervakningen har någon effekt på återfall i brott?

De har många program nu som de kör och de är jättebra, men när man tvingar dit folk så.. Det ska vara frivilligt. När man ska hit här ska det vara killen själv som kommer. Motivationen hos en själv är det som spelar roll. Men hade det varit frivilligt hade det kanske inte varit någon som gått dit. Ingen kan tvinga en narkoman, han slår bara ifrån sig. 85 procent av de som döms är ju narkomaner.

Hur upplever du lekmannaövervakares arbete, positivt, negativt?

Positivt men jag tror det skulle finnas någonting till, vad vet jag inte men någonting.

Kan du se några förbättringar med uppdraget?

Ersättningen kunde ju varit dubbelt så hög, så hade kanske fler velat bli övervakare. Det är inte rätt att en ska ha sju åtta stycken. Ett tag hade de 10 stycken. För mig spelar det ingen roll, jag behöver inte de pengarna. Jag kunde gärna gjort det gratis.

Har du gått någon utbildning?

Ja en eftermiddag.

Hade du önskat något mer?

Ja det skulle jag kunnat tänka mig men jag har ju så mycket utbildningar som kriminalitet som livsstil.

Hur tror du uppdraget ser ut i framtiden?

Jag tror det är en fördel med lekmanövervakare, men de ska vara kontrollerande, utbildade och kanske ha ett eget missbruk eller kriminalitet i botten. Jag vet ju precis när de sitter framför mig hur de känner, jag har själv suttit där. Jag värdesätter egna erfarenheter att applicera. En mix på det hade varit rätt så. Jag utgår mycket från mig själv när jag har med killarna att göra, hur kände jag i det läget och känner de så.

BILAGA 4

Lekmanövervakare Harry:

Jag har varit lekmanövervakare sen 2010, blev rekommenderad av en bekant som övervakare. Sen har jag blivit tilldelad osv. har haft sex uppdrag, nu har jag två.

Hur tror du att en lekmanövervakares arbete ser ut vad har du för upplevelser kring arbetet?

Jag tror det går från person till person. Vissa vill ta det till en personlig nivå med klienten vissa vill hålla mellanrummet. Jag har tackat nej till vissa områden som t.ex. sexbrott. Upplevelsen är väl hur jag känner att det utvecklas desto mer tid du har, de man har ett år de kommer man mycket närmre, beroende på om klienten känner förtroende för dig. Jag är mjuk i början, tar inte så mycket plats. Bara ringer och kollar. När man träffas blir det mer öppet. Lekmanövervakarens eget liv spelar roll, jag är egen företagare då kanske jag har en bild av vad jag tycker är rätt. Mina värderingar påverkar mitt arbete håller jag hundra procent med om.

Vad gör du med klienterna, hur ser kontakten ut?

Jag brukar ha en egen handlingsplan 1. Komma varandra närmare, lära känna varandra på ett normalt sätt. Jag anpassar mig. 2. Jag brukar promenera gå och snacka och handla mat. Då har man en privat grej, de känner ingen press. 3. Då tar jag tag i det hårdare, lyssna! Om han inte tagit egna steg tar jag upp lite grejer som praktik, utbildning osv.

Vad tror du är syftet med lekmanövervakare som insats?

För att klienterna inte ska känna sig instängda i systemet. En yttre person som inte har någon baktanke med sitt uppdrag. Jag tror inte någon gör detta för att tjäna pengar. Jobbigt att träffa handläggare på handläggare. Bra att träffa någon som du kan snacka öppet med för att lasta av.

Hur tänker du om ersättningen?

De pengarna är lite för den tiden och tankarna man lägger ner, det är värt mycket mer, typ 1500-2000 kr.

Hur tycker du att rollen som lekmanövervakare ska vara, vilka egenskaper?

Jag tror du ska vara ansvarsfull, i grund och botten ska du hjälpa den här människan att komma på bättre vägar. Har du ångrat dig, du har gjort fel, ingen är perfekt - jag tror på förändring, ditt liv kan ändras på en dag. Det handlar om vilja. Vill de ha hjälp med att förändras hjälper jag de. Motivation är ett bra plus. Jag värderar även familjen, om folk du tycker om och stödjer dig ger bättre förutsättningar för att inte återfalla i brott. Men sen är det från person till person med. *"nej det går det går, jag tror på förändring"* men det hjälper alltid med lite stöd – där kommer lekmanövervakaren in.

Vad tror du är effekterna av lekmanövervakare som insats?

Om klienten tar till sig tjugo procent av det vi säger så tycker jag det är en effekt. Det är en bit på vägen. Oftast är handläggaren på frivården fienden för klienten. Därför tror jag att en lekmanövervakare som fyller sin roll väl kan ha påverkan, effekterna blir att man tar tag i något som att plugga upp betyg.

Vad tror du uppdraget har för effekt på återfallsrisken i brott?

Där har de nog inte så mycket med det att göra. Det är inga dagliga träffar eller samtal. Du är ingen polis. Vill han återgå till brottsligheten kommer han göra det, det har lekmanövervakaren inget att göra med. *"det är något som han eller hon har inom sig."*

Vad ser du för positiva/negativa effekter?

Det negativa är om det inte klickar rent mänskligt så kommer du inte ... du kan men det är inte en bra början till en positiv effekt. *"Kemin är väldigt viktigt för att det ska kunna leda till någon positiv effekt"*.

Det positiva är att klienten lär känna en ny människa som har mycket positivt att erbjuda. En förebild. Snackar om roliga grejer, ett uppdrag att motivera klienten till positiva grejer. Därför mest positivt snack. Ärlighet och kemi.

Hur tror du att uppdraget kommer att se ut i framtiden, vad ser du för fördelar och nackdelar med fortsatt användning?

Om det inte blir lite förändringar, på ekonomiskt plan för lekmanövervakaren, också att lekmanövervakarens inte direkt har några plikter, de har några regler – man får två tre papper med ett blad. Inga specifika mål man ska uppnå. Om lekmanövervakaren känner press måste jag prestera. Det kan gå en månad utan att jag träffat min klient utan att någon vet om det. *"så lite mer specifika uppdrag och en mer kontroll på lekmanövervakaren"* handläggaren borde lägga upp en liten handlingsplan för det specifika brottet om misshandeln skedde under alkoholpåverkan kanske han måste jobba med alkoholen. Idag är det mest så *"här är en kille, ta honom – ha det bra"*

Vad tycker du om fortsatt användning av uppdraget?

Jag tror de ska fråga klienterna om lekmanövervakarna för att du ska inte bara dela ut uppdrag för att folk varit lekmanövervakare i 10 år. Då blir det kanske lite mer ordning och reda på lekmanövervakaren – har de gjort något bra något dåligt eller är de bara i systemet. Låt klienterna utvärdera. Så man får fram vilka lekmanövervakare som gör en skillnad.

Hur ser kontakten med frivården ut?

Mailar en sammanfattning varje månad, de tycker det är jättebra.

Har du fått några utbildningar?

Där är jag mycket negativ med frivården, de har snackat om en utbildning väldigt länge men inget blir av. Där tappar de mark själv. De kanske borde göra nivåer på lekmanövervakare, beroende på erfarenhet om vad lekmanövervakarna åstadkommit. Nybörjare exempelvis var ska de vända sig? Till en gammal lekmanövervakare eller frivården? Handläggarna på frivården är bra det är mest själva systemet som inte fungerar.

Lekmanövervakare Göran:

Hur tror du att en lekmanövervakares arbete ser ut och vad har du för upplevelser kring arbetet?

Jag har idag två uppdrag och har varit övervakare i 15 år. Missbrukare tidigare.

Min tolkning är att lekmanövervakaren är ett kommunikationsrör mellan adept och frivård. Och sen har jag mitt uppdrag utifrån mina egna promisser att jag finns till hands. Du kan ringa mig tjugofyrasju, mobilen är ljudlös på natten men jag ringer upp på morgonen. Ifall det dyker upp saker, drogsug till exempel. Om man har förtroendet för mig. Att jag ska kunna finnas till hands vid olika situationer. Sen är jag ju rapportör till frivården, en gång i månaden ungefär. Trepartsmöte var tredje månad.

Vad gör du med dina adepter?

Pratar om hur veckan varit, vad som ska hända och så. Korta samtal om veckan. *"Ett vanligt hur är läget samtal typ."* minst en gång i veckan rings vi en gång i veckan träffas vi. Träffas varannan var tredje vecka som mini och rings emellanåt. Jag ringer aldrig.

Ringer inte han ringer inte jag upp och går det för lång tid då ringer jag frivården. Vid god kontakt kanske jag ringer upp och frågar om det hänt något. De ska själva ta ansvar, jag ska inte vara deras ansvarstagare. Det berättar jag under första samtalet. Jag har ett förflutet själv till både kriminalitet och missbruk.

Hur var övervakningen för dig när du var övervakad?

För min del så var de en pain in the ass. Hamnade på övervakningsnämnden. Jag var i drogmisbruk och manipulerade. Jag såg till att få övervakare som inte var så noga. Ibland fixade jag själv övervakare som själva var kriminella. Sen var det bara en lättnad när övervakningstiden gick ut. Den hann ofta inte gå ut innan jag blev anhållen igen.

Jag stängde ute övervakarna "jag ville inte", jag såg de som myndighetspersoner även om det inte var det. Skyddskonsulenter var de, kallades "skyddet" på den tiden.

Så motivation har med saken att göra?

Ja, definitivt, motivation och villighet och hur man ser på saker och ting. En del har inte varit motiverade och där har det skurit sig fullständigt. Har konfunderat drogmisbruk och berättat för förälder, och han sa upp sitt övervakarskap med mig. "han ville inte höra det för det var ett hot mot hans droger". Jag har en som är nära vän i dag, vi träffas regelbundet. Det handlar om motivation, att man är motiverad. Vissa har hittat en motivation på behandlingshem, de är lättare att ha att göra med. De är lättare för vi har mer gemensamma erfarenheter.

Vad tror du är syftet med lekmannaövervakare som insats?

Mitt syfte är att kunna vara stöttande, att hjälpa och motivera. Frivårdens syfte är att man är kommunikationsrör mellan frivården och adepten.

Vad tror du är effekterna av lekmannaövervakare som insats?

Jag tror det är bra i de fallen där adepterna är motiverade eller där man kan komma in i motivation, då tror jag det är bra. Det blir mer personligt för en lekmannaövervakare än en frivårdsinspektör, som har kanske tjugo klienter medan jag har två. I de fall där det finns en gnista innan kan jag hjälpa till till motivation. Men de som inte vill går inte.

Många ringer mig, och snackar när de är på väg mot ett återfall.

91 kom jag hem från min behandling. Lekmannaövervakaren jag hade då var inte avgörande för att jag inte skulle återfalla i brott. Men ett stöd.

Finns det negativa effekter av lekmannaövervakning?

När man hamnar i konflikt med adepten. Det kan bli hot och gapande och skrikande – det kan jag se som negativt. Viktigt att man rent kemiskt passar överens. Det kan ju vara svårt att känna för mig om de är omotiverade. När man är omotiverad är det alla andra som är problem. "Allting måste komma från en själv, så är det"

Hur ser uppdraget ut i framtiden tror du?

Jag hoppas det kommer finnas kvar. Nyligen hjälpte jag en adept med myndighetskontakter, idag kan han lugna sig själv utan att jag är med. I de fallen känner jag att "jag gör skillnad, jag är tillgänglig, jag kan hjälpa. På ett enkelt sätt" jag har ju suttit i samma situation.

Kan du tänka dig några förbättringar på insatsen?

Som jag har uppfattat det så tittar frivården på bakgrund, kriminalitet, missbruk och där kollar de i övervakarregistret, vad är det för några typer. Bakgrundsfakta tror jag är viktigt om lekmannaövervakaren. Och vad är de för typer de kan tänkas ha, en bra matchning. Så man har en viss förståelse för olika saker.

Hur ser du på utbildningar för lekmannaövervakare?

Fortbildningar är bra i all sin ära men då ska det vara konkret. De möten jag har varit på sitter man och utbyter erfarenheter. Konflikthantering och inte ta saker och ting personligt, sådana utbildningar kanske?

Hur ser samarbetet med frivården ut?

För mig har det aldrig varit några problem. Svarar de inte är det telefonsvarare, där släpper jag det. Sen är det inte mitt ansvar längre, jag gör det enkelt.

Lekmannaövervakare Stig:

Jag är utbildad på socialhögskolan på 70-talet. Just nu har jag fyra uppdrag. Det är mer än vad man ska ha, men de kollar de ju med chefen. För mig är det inga problem att ha fyra. Sen är jag också kontaktperson via socialtjänsten, det är ett mer omfattande uppdrag. Högre ersättning och de kräver mer än min värdering, de ser de mer som en anställning.

Två syften dels att ha kontroll och dels att ge de stöd. Det är det komplexa i den här rollen.

Problemet i kärnan att vara övervakare. Jag bryr mig om dig men har också en uppgift att kontrollera dig. Det är ett problem. Vi pratar om rollfördelningen, vilka förutsättningar, vem ska göra vad och så vidare.

Hur tror du att en lekmanövervakares arbete ser ut och vad har du för upplevelser kring arbetet?

Rent egoistiskt är det inte ekonomiskt, det är ingen drivkraft. Mer problem med deklarationen så man får restskatt. Från början var det av lojalitet för de jag kände, nu att jag får en mer inblick i människors villkor, framförallt i unga människor. Brytningstiden mellan ung och vuxen, hur de upplever sina liv. *"Det intresserar mig, deras berättelse är intressant."* Jag utvecklas genom att prata med de. Olika typer av socioekonomiska grupper, kriminalitet osv. Sen utvecklas jag professionellt. Jag tvingas till något annat i vardagen. Jag kan göra uppdraget på mitt eget sätt, man vill köra sitt eget race, det är ett flexibelt uppdrag.

Inspektörerna lägger sig inte i, och det tycker jag är skönt. Sen kan jag ju fråga de om råd. Det rullar på rätt så lätt. Pratar om massa som har med skam att göra, som sexualbrott. De märker på en om en blir stressad. Övervakningsuppdraget bör förhindra fortsatt kaos och fortsatt kriminalitet.

Vad brukar ni göra?

Vi brukar fika. Vi har ett projekt under resans gång, t.ex. körkort, deras relation. Ibland hjälper jag klienterna med en del skrivelser, bara ta tag i någonting. Hjälper med praktikaliteter. Det är viktigt att vara neutral, för hur många träffar de som är neutrala? De är inte många. Vi träffas två gånger i månaden och ringer två gånger i månaden. Våldet i ilska och till skuld och sorg brukar vi prata om, med de här männen med ilska – det är jag personligt mycket intresserad av, ilska skuld och skam. Jag snackar mycket sånt, men ingen terapi – jag är ingen terapeut. Under tid delas våra saker, så underlättar det för deras.. det svåra.. det gör det lite lite lättare för de.

Vad tror du är syftet med lekmanövervakare som insats?

Ja alltså mitt syfte är ju att jag är intresserad av människorna och deras erfarenheter, sen att jag utvecklas professionellt. Det är ju inte samma folk som jag träffar på mitt jobb. Det är roligt att prata om det inte är så många som frågar om det. Det är ett ensamt uppdrag. Man får inte dras in för mycket, det är liksom här och nu och att vi delar dilemman tillsammans, och sen går jag hem till mitt och sköter mitt liv jag tar inte med mig det va. Sen har man ju ingen handledning eller så va, om frivården haft en handledare som var lite rolig att prata med som man kunde ringa till om man kört fast. Men det brukar inte vara så mycket kontakt med frivården. Handledning som ett förbättringsförslag. Jag tänker ibland *"det kan jag nog inte fråga om"* man snokar lite.. lite nyfiken och klåfingrig, det vill jag gärna inte hamna i.

Kan du tänka dig någon typ av utbildning?

Viss typ av utbildning skulle jag kunna tänka mig. IDAP och ROADAP, det verkar bra det där. Och det hade jag gärna kunnat tänka mig utbildningar i den riktningen. Trauman.. Lite olika ämnes... anknytning, mera specifik utbildning. Utbildning i resan från offer till förövare.

Vad tror du är effekten av lekmanövervakare som insats?

Det är som en trappa slussas man ut fängelse till frivård till lekmanövervakare, det är ju så va. Många tycker nog det är mer ett steg i rätt riktning att träffa en vanlig civil person på ett café istället för på fängelse. Men jag hade nog inte haft detta uppdrag om jag inte var socionom. Just att det gradvis är en utslussning. Och sen att de får en kontakt i det vanliga samhället, en del är ju ensamma.

Tror du det finns någon brottspreventiv effekt?

I någon mån har den väl det men det är ju straff och vård. Vi försöker fokusera mer på bakgrunden, om man kan dela sina erfarenheter. "Att ladda ur det" skammen och skulden och ilskan det låser också perspektiven och handlingsmöjligheterna.

Gör uppdraget skillnad?

"Jag är inte så jättesäker på att det göra skillnad" men den tiden man har den är meningsfull. Man tar och ger i det som är väsentligt, ett lite mer neutralt perspektiv. Jag är lite ambivalent, det är lite både och. Ibland fortsätter ju kontakten ibland inte. Man lyssnar på massa människor och delar deras värld och sen ser man inte de mer. Någon typ av ensamhet kan man säga då de kommer och försvinner. Det är en speciell resa.

Att få in människor från samhället, det är en demokrati det att många människor är engagerade att försöka bistå människor som sitter illa till. Om det blir professionaliserat alltihopa blir det då mycket bättre? En professionalisering kommer sakna nätverken som vanliga individer har med sig som att vara medlem i en fotbollsklubb. Man får ut andra saker från lekmanövervakaren än frivården. Frivården håller sig mer till handlingarna lite va, medan de kan prata mer fritt med mig. Jag är en del av regelverket men inte i samma utsträckning som frivårdsinspektören.

Hur tror du att uppdraget kommer se ut i framtiden vad ser du för fördelar eller nackdelar med fortsatt användning?

Det handlar mycket om det professionella och det ideella, det ideella inför mycket. Det är en del av demokratin. Fler människor är engagerade i sådana här ämnen, ett sammanhållet samhälle där man bryr sig, man har ett solidariskt ansvar för samhället. Man bryr sig om människor som far illa eller som gör andra illa, så har samhället ett kollektivt ansvar och det kommer alltid att vara så. Vi har ett ansvar att inte låta samhället gå ur styr. Samtidigt som samhället håller på att professionelliseras. Man kanske måste investera mer i vem man väljer ut, ersättning, handledning, utbildning. "om man bara skulle ha ren professionell utövning så tror jag samhället hade förlorat på det".